

Metaspråklig kunskap i skrivprocesser

Julia Häihänen

Avhandling pro gradu

Examensprogrammet för språkinlärning och språkundervisning, Nordiska språk

Institutionen för språk- och översättningsvetenskap

Humanistiska fakulteten

Åbo universitet

November 2024

The originality of this thesis has been checked in accordance with the University of Turku quality assurance system using the Turnitin OriginalityCheck service.

Avhandling pro gradu

Examensprogrammet för språkinläring och språkundervisning, Nordiska språk

Julia Häihänen

Metaspråklig kunskap i skrivprocesser

Antal sidor: 48 s.

Syftet med denna avhandling är att belysa användning av metaspråk i skrivprocesser. Med metaspråk avser jag kunskap om språket som inlärare kan redogöra för. För det första tar jag reda på vad för slags metaspråk skribenterna använder i sin skrivprocess. För det andra utreder jag i vilka sammanhang skribenterna använder metaspråk.

Mitt material består av 17 intervjuer där informanterna reflekterar över sina språkliga val under skrivprocessen. Informanterna har skrivit en kort text på svenska och de har fått reflektera över sin skrivprocess efter skrivande. Min metod är kvalitativ materialbaserad innehållsanalys.

Först har jag transkriberat nio av sjutton intervjuer till skriftlig form. Efter det har jag gått igenom transkriptionerna och letat efter punkter där metaspråk framkommer. Jag har kategoriserat metaspråk i två kategorier, icke-tekniskt och tekniskt metaspråk. Till sist har jag analyserat metaspråket och dess sammanhang samt översatt exemplen på finskspråkiga intervjuer till svenska.

Resultaten visar att antalet tekniskt metaspråk är ringa. De flesta informanter gör sina språkliga val på basis av språkkänslan det vill säga de väljer det som låter eller ser rätt ut. Informanterna motiverar detta med bristfälliga kunskaper i svenska. Även övriga språk samt tidsgränsen i uppsatsen påverkar språkliga val. Till tekniskt metaspråk hör bara ett begrepp och några minnesregler samt grammatikregler.

Sammanhang där metaspråk framkommer gäller grammatiska fenomen. Oftast har informanterna svårigheter i dem. Sådana här fenomen är genus, species, kongruens, prepositioner, användning av *att* samt ordföljd och ordförråd. Resultaten i min avhandling är i linje med tidigare forskning.

Nyckelord: metaspråk, skrivprocess, reflektion, svenska

Innehållsförteckning

1 Inledning	5
1.1 Syfte	6
1.2 Material och metod	7
1.3 Avhandlingens disposition	7
2 Teori	8
2.1 Teorier om metakognition	8
2.2 Begreppet metakognition i språkinlärning och undervisning	10
2.3 Metaspråk och metaspråklig reflektion	11
2.3.1 Metaspråklig reflektion	12
2.4 Två betraktelsesätt till metaspråk: metaspråk och objektspråk	13
3 Tidigare forskning	17
3.1 Utveckling av metaspråk för tidigt skolskrivande	17
4 Material och metod	24
4.1 Material	24
4.2 Metod	26
5 Resultat	29
5.1 Icke-tekniskt metaspråk i informanternas skrivprocesser	29
5.2 Metaspråkets språkliga sammanhang	42
6 Sammanfattande diskussion	49
Litteratur	53
Lyhennelmä	55

1 Inledning

I min avhandling undersöker jag temat metaspråklig kunskap i skrivprocesser. När man talar om metaspråklig kunskap innebär det sådan explicit kunskap i ett andraspråk (L2) som inlärare kan redogöra för. (Toropainen, Lahtinen & Åberg 2020) Den här kunskapen syns i så kallade metaspråkliga reflektioner. I skrivprocesser på främmande språk är det vanligt att val av olika slag händer ständigt. Val är oftast ganska snabba, speciellt när det gäller informella texter, till exempel olika meddelanden. När det är fråga om vissa mer formella textgenrer brukar skribenter tänka mer precist igenom de val som de ska göra (Lindgren & Sullivan 2006).

Med andra ord kan man konstatera att situation och texttyp är sådana faktorer som påverkar noggrannheten av valet. Oftast gäller dessa val grammatik och pragmatik det vill säga regler som råder i främmande språk samt val av passande ord och fraser. Skribenter lägger inte alltid märke till att de kan tänka på vissa språkliga val ganska länge och grundligt. Metaspråklig kunskap syns däremot i att man kan motivera de val som görs i olika skriftliga processer. Metaspråkliga motiveringar till språkbruk kan vara vardagliga beskrivningar om språket eller alternativt noggranna beskrivningar med exakta grammatiska termer det vill säga man kan använda antingen tekniskt metaspråk (*technical metalanguage*) eller allmänt, vardagligt språk utan termer (*non-technical metalanguage*). (Toropainen, Lahtinen & Åberg 2020)

Olika skrivprocesser är typiska under universitetsstudier. I min avhandling kartlägger jag hurdana metaspråkliga reflektioner universitetsstuderande har använt i samband med sina svenskspråkiga skrivprocesser och om dessa reflektioner innehåller tekniskt metaspråk eller inte. Genom att undersöka metaspråkliga reflektioner är det möjligt att få viktig information om skrivprocesser på svenska. Enligt tidigare undersökningar har metaspråklighet det vill säga metaspråklig kunskap eller metaspråklig reflektion också en positiv inverkan på L2-inlärning (Simard & Gutiérrez, 2018, s. 205, s. 215, refererad i Toropainen et al., 2020). Internationellt har metaspråklig kunskap varit ett ämne som man har undersökt ganska mycket men skrivprocesser på svenska har undersökts mycket färre än så länge. Det har varit ganska vanligt att undersöka metaspråklig kunskap genom verbalisering av grammatiska regler. Oftast handlar metaspråk ändå om lexikala aspekter. (Toropainen, Lahtinen & Åberg 2020) Eftersom det har undersökts skrivprocesser på svenska färre och det inte finns avhandlingar som handlar om exakt samma tema, är det motiverat att jag undersöker metaspråklighet i svenskspråkiga skrivprocesser i min avhandling. Studien är även en del av ett större

forskningsprojekt, nämligen KISUVI (Monikielisten kirjoittajien kirjoitusprosessit: sanastokeskittymien ja sujuvuuden visualisointi graafiteorian avulla) där man undersöker skrivprocesser av flerspråkiga skribenter. KISUVI presenteras senare i texten.

1.1 Syfte

Syftet med föreliggande studie är att belysa användning av metaspråk i samband med skrivprocesser. Jag tar reda på om informanterna förklarar sina skrivprocesser med hjälp av tekniskt metaspråk eller vardagligt språk utan exakta grammatiska termer. Med andra ord utreder jag om informanterna använder metaspråklig kunskap i sina förklaringar och hurdant detta metaspråk är. Begreppet reflektion innebär i min avhandling att individen begrundar och tänker igenom sin verksamhet och uttrycker hur hen tänker på och förhåller sig till ett skeende (Karolinska Institutet 2023).

Mina forskningsfrågor är följande:

1. Vad för slags metaspråk använder skribenterna under skrivprocessen?
2. I vilka sammanhang använder skribenterna metaspråk?

Med hjälp av dessa forskningsfrågor vill jag utreda förklaringar som universitetsstuderande har använt när de har intervjuats om deras skrivprocess. Jag ska även kartlägga om dessa förklaringar innehåller metaspråk och om denna metaspråkliga kunskap är tekniskt metaspråk eller inte. Genom att undersöka metaspråklig kunskap är det möjligt att tillämpa resultat till exempel i skolundervisning och speciellt i grammatikundervisning. Man kan till exempel utnyttja informationen i explicit språkundervisning där språkinlärarna lär nya grammatiska begrepp.

Det är också motiverat att undersöka skrivprocesser på främmande språk eftersom skrivande är ett delområde av språkkunskap. I språkinlärningsprocessen är det väsentligt att man lär sig skriva sammanhängande satser. Med andra ord är texter logiska helheter och inte bara lösryckta tankar om olika teman. Det skulle vara bra att undervisa och öva skrivfärdigheter redan i början av språkinläringen och även under skrivprocesser. Med hjälp av studiens resultat kan exempelvis undervisningen av skrivfärdigheter på svenska utvecklas. Metaspråk och skrivprocesser på svenska har undersökts ganska lite tidigare och för det mesta som

separata teman. Eftersom antalet tidigare undersökningar är så knappt är det motiverat att undersöka temat från denna synpunkt.

1.2 Material och metod

Materialet i denna studie består av olika slags data från skrivprocesser, intervjuer och uppsatser som finsktalande universitetsstuderande har skrivit på svenska på hösten 2022. Informanterna studerade olika huvudämnen så det är inte fråga om någon viss huvudämnesgrupp. Materialet är en del av projektet KISUVI som presenteras noggrannare i ett senare avsnitt. Det finns sammanlagt 17 intervjuer i mitt material. Först skrev informanterna en text på svenska med hjälp av färdiga rubriker. Efter det intervjuades informanterna om skrivprocesserna och de kunde förklara val av olika slag som de har gjort under processen.

Data om dessa skrivprocesser samlades in med programmet GenoGraphiX-Log. Även GenoGraphiX-Log presenteras senare i avhandlingen. Intervjuer är ett inspelat material som har transkriberats till skriftlig form. Alla informanterna studerar vid ett och samma universitet. För att få svar på mina forskningsfrågor analyserar jag huvudsakligen dessa intervjuer och deras transkriberingar. Väsentligt är att ta reda på på vilket sätt informanterna förklarar sina skrivprocesser och om de använder metaspråk i sina förklaringar. Dessutom betraktar jag om metaspråket innehåller så kallat tekniskt metaspråk eller motsvaras det av allmänt vardagligt språk utan exakta grammatiska begrepp. Min studie är kvalitativ.

1.3 Avhandlingens disposition

Avhandlingen består av fyra kapitel och varje kapitel innehåller flera avsnitt. I kapitel 2 sätter jag mig in i studiens teoretiska bakgrund det vill säga att jag berättar om olika begrepp och teorier. Jag presenterar även tidigare forskning om metaspråk. I kapitel 3 berättar jag mer om mitt material och jag presenterar KISUVI-projektet. Sedan analyserar jag materialet och avslutningsvis diskuterar jag resultat som har uppstått i min studie.

2 Teori

I detta kapitel redogör jag för mina teoretiska utgångspunkter. Jag presenterar olika begrepp med anknytning till min studie såsom metakognition, metaspråk, metaspråklig reflektion och skrivprocess. Ytterligare betraktar jag en teori inom mitt forskningsområde som är John Flavells teori om metakognition.

Denna teori och detta begrepp är relevanta för min studie eftersom studien undersöker metaspråk i skrivprocesser där informanterna möjligtvis förklarar sina språkliga val med hjälp av metaspråk. Metakognition är däremot en grupp sådana egenskaper som möjliggör individens metaspråk och är följaktligen ett väsentligt begrepp i denna studie. Metaspråk uttrycks genom metaspråkliga reflektioner så därför är det även motiverat att behandla begreppet metaspråklig reflektion i denna teoridel. Tillsammans skapar dessa begrepp och teorin grunden som jag kan basera min analys av materialet. Först behandlar jag John Flavells teori om metakognition och efter det kommer alla andra väsentliga begrepp.

2.1 Teorier om metakognition

Typiskt för människor är att de har en förmåga att fundera på sina liv och tankar samt reflektera över sina verksamheter. Denna förmåga är ganska unikt och det är det som skiljer sig människor från andra levande varelser. Enligt undersökningar är metakognition resultatet av evolution och på grund av metakognition kan människor kontrollera allt de gör (Haukås 2018).

När man talar om begreppet metakognition, använder många John Flavells definition. Flavell (1976) säger att metakognition är individens kunskap om sina egna kognitiva processer och produkter samt allt som hör samman med dem. Flavell har förslagit att metakognition består av tre olika områden: metakognitiv kunskap, metakognitiva erfarenheter och metakognitiva strategier. Metakognitiv kunskap kan däremot indelas i tre delar som är människokunskap, uppgiftkunskap och strategikunskap. (Flavell, 1976, refererad i Haukås, 2018)

Människokunskap betyder att individer ser sig själva och andra som kognitiva processorer. Närmare sagt betyder det att individer har vissa föreställningar och information om sina förmågor: vad kan de möjligtvis göra och vad inte. Människokunskap omfattar även uppfattningar om hur och hur mycket olika faktorer såsom ålder, kön, intelligens, motivation, personlighet och utbildningsbakgrund påverkar inläringen. Uppgiftkunskap är däremot

uppfattningsförmågan om hur uppgifter borde skötas och hur sannolikt det är att individen når sitt mål i uppgiften. Den sista, strategikunskapen, hänvisar till föreställningar om vilka strategier är de effektivaste för att nå ett mål. Enligt Flavell (1976) är det vanligt att metakognitiv kunskap omfattar alla ovannämnda tre kunskaper. Ytterligare har Flavell definierat så kallade metakognitiva erfarenheter: sådana är vilken som helst medveten kognitiv eller affektiv erfarenhet som hör till intellektuell driftighet. Väsentligt är att metakognitiva strategier hänvisar till det att man använder strategier på medvetet sätt för att styra egen kognition. Senare har Flavell ändå utvidgat begreppet metakognition så att det omfattar inte bara kognitiva utan också affektiva variabler. Oftast är det ändå inte lätt att skilja olika områden av metakognition från varandra. (Flavell, 1976, refererad i Haukås, 2018)

Under tidigare decennier har det varit alltmer försök att definiera och klassificera begreppet metakognition. Det har påståtts att begreppet är otydligt trots att det är fråga om ett viktigt begrepp i språkforskning. Korta och allmänna definitioner är typiska, till exempel ”att tänka på någons egna tankar” (Haukås 2018). Dessutom är definitioner med anknytning till inläring vanliga. Utöver ovannämnda saker är det problematiskt att begreppet metakognition används på otaliga sätt och i olika kategorier. Användningen av begreppet är alltid bunden till forskaren och hans bakgrund samt intressen i ett forskningsfält. I min studie förstår jag begreppet metakognition som individens medvetenhet om sitt eget vetande, vad individen möjligtvis vet om sin språkkunskap i svenska och hur hen kan klä det i ord med hjälp av metaspråk.

Det är även utmanande att det finns termer som man använder sida vid sida med termer metakognitiv kunskap, erfarenheter och strategier. Svårigheten baserar sig på det att det är besvärligt att sätta ramar för begreppens fält. Exempel på sådana begrepp är bland annat tro, reflektion, teorin om människosinne, metaminne, kritisk tänkande, medvetenhet, kognition, autonomi, inlärningsstrategier, självreglering och själveffektivitet. Det är ändå inte alltid klart hur dessa ovannämnda begrepp sammanhänger med metakognition och man måste minnas att ingen uppfattning om metakognition är bättre än en annan uppfattning. Således borde alla forskare berätta tydligt i sina undersökningar hur de uppfattar och förstår begreppet metakognition. (Haukås 2018)

2.2 Begreppet metakognition i språkinlärning och undervisning

Forskaren A.L. Wenden (1987) har möjligtvis varit den första som förstod metakognition och dess viktighet i språkinlärning och -undervisning. Wenden har försökt klargöra hur forskning i metakognition sammanhänger med språkforskning och etablerade teorier. Enligt Wenden betyder metakognitiv kunskap sådan kunskap som en person har om sin egen inlärning. Såsom Flavell, säger Wenden att det finns tre olika slags metakognitiv kunskap: människokunskap, uppgiftkunskap samt strategikunskap. Dessutom har Wenden gjort en skillnad mellan metakognitiv kunskap och metakognitiva strategier. Metakognitiva strategier definierar Wenden som ”allmänna färdigheter” (s.519) som inlärare använder. Med hjälp av dessa strategier är det möjligt att kontrollera, styra och reglera sin egen inlärning (Wenden 1998:519).

Ytterligare har Wenden tagit upp självregleringsförmågan och inlärningen. Enligt Wenden består detta delområde av planering, monitorering och bedömning. Det har även beaktats som så kallad domänkunskap vilket betyder att inlärare vet om saker på förhand. Både domänkunskap och metakognitiv kunskap är nödvändiga när inlärare löser uppgifter fast de är separata från varandra. (Wenden 1998, 519)

Tidigare kunskap om saker som man måste lära sig är en viktig faktor för senare inlärning. Inlärare brukar ha tidigare kunskaper om likadana uppgifter och teman så det är nyttigt att reflektera över dem. Däremot påstår Haukås (2018) att inlärarnas och lärarnas funderande på vad de vet och vad de inte vet är en väsentlig del av deras metakognition. Haukås (2018) påstående är sammanfallande med den korta och allmänna definitionen som har presenterats ovanför: metakognitionens definition kan vara ”att tänka på någons tankar” (s.12).

Definitionen är även i linje med flera forskare. På senaste tiden har det även varit typiskt att betona medvetenhet om individens känslor i metakognition.

Haukås (2018) skriver om metakognition och behandlar metakognition som ett omfattande begrepp. Enligt Haukås betyder metakognition medvetenhet och reflektioner om egna kunskaper, erfarenheter, känslor samt förmågor i språkinlärning och undervisning. Alla olika synpunkter på språkinlärning, språkundervisning och tänkande på språk hör till denna definition. I praktiken syns detta bland annat i det som inlärare och lärare vet om språk och vad de inte vet. Inlärare kan ytterligare tänka på sina egna förmågor att lära sig, hurdana erfarenheter om språkinlärning de har samt hur det är möjligt att lära sig och kontrollera sin egen inlärning. Däremot kan lärare tänka på samma saker men från en annan synpunkt: vad

som de tänker på sina förmågor att undervisa språk, hurdana erfarenheter om språkundervisning de har och på vilka sätt man undervisar och kontrollerar sin undervisning.

Med hänsyn till allt ovannämnd är det väsentligt att beakta även begreppet språkmedvetenhet (*language awareness*) med anknytning till metakognition. Enligt Association of Language Awareness (i fortsättningen ALA) är språkmedvetenhet tydlig vetskap om språket samt medvetna observationer och sensibilitet i språkinlärning, språkundervisning och språkbruk (Haukås 2018). Med tanke på denna definition ingår begreppet språkmedvetenhet i metakognition vars definition presenterades tidigare. Skillnaden mellan metakognition och språkmedvetenhet är följande: metakognition förenas med medvetenhet om egna kunskaper, erfarenheter, känslor och reflektion av inlärning medan språkmedvetenhet förenas med reflektion av egna kunskaper, erfarenheter, känslor och inlärning på tre områden. Dessa områden är språk, språkinlärning och språkundervisning. Begreppet språkmedvetenhet är således en underordnad kategori i relation till metakognition. (Haukås 2018)

Med hjälp av denna information kan man dra den slutsats att dessa begrepp kan hänga ihop. Typiskt för metakognition är nämligen reflektion på alla tre områden samtidigt: i språk, i språkinlärning och i språkundervisning. Dessa områden kan delas vidare till lägre kategorier beroende på teoretiska synpunkter och forskarens egna intressen. Många olika forskningsområden kan sålunda fogas med metakognition. I nästa avsnitt presenterar jag ett annat begrepp som spelar en viktig roll i min teoretiska referensram.

2.3 Metaspråk och metaspråklig reflektion

Utöver metakognition är metaspråk ett av de viktigaste begreppen i min avhandling. Enligt Toropainen, Lahtinen & Åberg (2020) definieras metaspråklig kunskap som explicit kunskap om grammatiken i ett L2-språk. Typiskt för metaspråklig kunskap är att man kan berätta om denna kunskap på något sätt. L2-språk betyder ett annat språk som man lär sig efter sitt personliga modersmål i den målspråkliga miljön (Seiler-Holmer 2014). Det är ändå möjligt att definiera begreppet metaspråk på många olika sätt. Några andra definitioner kan vara till exempel ”språk om språk”, ”ett språk som används för att beskriva språk” och ”ett språk som används för att diskutera språk” (Berry 2005:5). Som man kan konstatera är definitionerna liknande och ganska överlappande. Berry (2005) framhäver i alla fall den grammatiska skillnaden mellan de tre sist nämnda definitionerna: i en del av definitioner är ordet språk räknebart substantiv och i andra definitioner är det inte det. Denna skillnad återspeglar

skillnaden i användningen av dessa ord. Enligt Berry (2005) är språk ett allmänt begrepp som har oklara gränser medan ordet ”ett språk” är ett separat begrepp med tydliga gränser. (Berry 2005)

Explicit kunskap om språk förutsätter att man är medveten om olika regler som ingår i språk. Medveten kunskap kan tas upp och inlärare kan ge exempel på den. Explicit kunskap om språk lärs oftast i skolor i klassrumundervisning med hjälp av olika grammatikregler fast det inte är nödvändigt att explicit kunskap innehåller metaspråklig kunskap. Snarare är metaspråklig kunskap ofta en medvetenhet om olika strukturer och deras användning. En motsats till medveten kunskap om språk är implicit kunskap om språk. Beaktansvärt är det ändå att skillnaden mellan dessa två kunskaper kan vara väldigt liten och det är svårt att mäta det vetenskapligt. Definitionen av implicit kunskap är omvänd till explicit kunskap: man är omedveten om språkets grammatik och kan inte ge exempel på den. (Toropainen, Lahtinen & Åberg 2020)

2.3.1 Metaspråklig reflektion

Ytterligare metaspråk är det viktigt att definiera begreppet metaspråklig reflektion. Metaspråklig reflektion betyder en medveten och avsiktlig reflektion över ett språk. Det finns två olika varianter av metaspråk: det kan vara fråga om tekniskt metaspråk (*technical metalanguage*) eller allmänt, vardagligt språk (*non-technical metalanguage*). Skillnaden mellan dessa två varianter är att tekniskt metaspråk innehåller språkvetenskapliga termer (till exempel namn av satsdelar och ordklasser) medan allmänt, vardagligt språk förklarar grammatiska regler utan språkvetenskapliga, tekniska termer. Med hjälp av metaspråkliga reflektioner är det möjligt att undersöka just metaspråk. (Toropainen, Lahtinen & Åberg 2020)

Nu för tiden har L2-forskningen inom metaspråklighet ökats och enligt den allmänna uppfattningen påverkar konkretiserad metaspråklig kunskap eller metaspråklig reflektion positivt L2-inläringen. Speciellt kognitivt mogna inlärare kan utnyttja explicit språkundervisning. Att dra nytta av explicit språkundervisning syns till exempel i det att inlärare kan tillägna sig olik metaspråklig kunskap. Efter detta är det möjligt att tillämpa metaspråklig kunskap på språkproduktionen och reflektera över metaspråklig kunskap i varierande grad. Utöver olika regler och former av språk kan inlärare utgå från sin intuition eller hen kan utnyttja både intuition och regler i språkbruket. Typiskt är ändå att inlärare

brukar använda sin metaspråkliga kunskap när de har tid att planera sina språkbruk. (Toropainen, Lahtinen & Åberg 2020)

Vad kommer till inläringen mellan L1- och L2-språk är det även väsentligt att ta upp begreppet typologiska avståndet. Typologiska avståndet betyder att om inlärare inte förstår de mest relevanta grammatiska former och terminologi i det språk hen försöker lära sig, kan det försvåra inläringen. Inläringen blir speciellt svårare när L1- och L2-språk skiljer sig mycket från varandra. (Toropainen, Lahtinen & Åberg 2020)

2.4 Två betraktelsesätt till metaspråk: metaspråk och objektspråk

Det traditionella betraktelsesättet till metaspråk har innehållit skillnaden mellan metaspråk och objektspråk. Objektspråk betyder det språk som beskrivs medan metaspråk är det språk som används i beskrivning. Enligt Berry (2005) finns det ingen teoretisk orsak varför sådant här metaspråk kunde inte vara helt annorlunda kommunikationssystem i jämförelse med det språk som metaspråk beskrivs. Denna situation är ändå helt möjlig på något sätt. Det finns i alla fall ett sådant villkor som gäller en av de vanligaste kontexter av metaspråk: användningen av ett naturligt språk för att göra påståenden om det andra språket. Ett exempel om det här kan vara till exempel det att någon grammatikregel ges på svenska till finskspråkiga inlärare. Trots det är det typiskt att man använder metaspråk i konstgjorda system vilket är annorlunda i jämförelse med naturligt metaspråk. Berry konstaterar ändå att naturliga språk innehåller sina egna metaspråk: detta betyder att man kan använda dessa språk för att beskriva andra språk och språk överhuvudtaget. Det är även möjligt att sådant här språk beskriver sig själv. När språk hänvisar till sig själv totalt eller delvis, är det fråga om begreppet reflexivitet. (Berry 2005)

Vad som gäller metaspråket, skriver Berry att det inte kan vara helt självständigt. I stället för självständighet måste metaspråk vara åtminstone delvis härledda om objektspråk. Däremot är ett metaspråk alltid på något sätt en funktion eller beroende av karaktären av objektspråket där det har sitt ursprung. (Berry 2005)

Enligt Berry (2005) tycker många forskare åtminstone att begreppet metaspråk inte är ett specialregister endast för lingvister. Trots detta är denna tanke inte ny eftersom lingvister har redan länge sett metaspråk som en väsentlig del i språkbruk. Sådant här betraktelsesätt har försvarats eftersom metaspråk inte bara är ett nödvändigt vetenskapligt verktyg som till exempel lingvister använder utan det är i en viktig roll i vårt dagliga språkbruk. (Berry 2005)

2.5 Skrivprocesser

Att skriva text är en komplex process där man behöver ta hänsyn till många saker. Skribenter börjar oftast med en vanlig fråga: vad skall jag skriva om? Efter det är det typiskt att tänka på hur man kan uttrycka sina tankar på ett sådant sätt som är lämplig för läsaren och textens tema. Under skrivprocessen måste skribenter planera, granska och formulera texten ständigt vilket betyder att det syns till exempel som olika pauser i skrivprocessen. Ofta behöver man även göra många slags korrigeringar till texten. Skrivprocessen är ändå inte en statisk process utan texten tar sin slutliga form så småningom under processen. Skribenter planerar, går igenom och utformar texter på olika sätt och det syns till exempel i det hur de använder pauser och gör korrigeringar. Med andra ord kan det finnas betydande skillnader i skrivprocessen bakom olika texter. (Lindgren & Sullivan 2006)

Det finns flera modeller för en skrivprocess men allmänt kan man konstatera att skrivprocessen består av tre olika komponenter. I den första komponenten planerar skribenten texten, under den andra verbaliserar hen sina abstrakta tankar till skriftlig form och under den tredje utvärderar hen begrepp och textformer samt korrigerar dem om det är nödvändigt. Typiskt för dessa komponenter är att skribenter använder dem aktivt och i olika kombinationer när de skriver. Målet är att komponenter främjar texten gradvis framåt. (Lindgren & Sullivan 2006)

Enligt Lindgren och Sullivan (2006) kan skrivprocess även ses som inlärningsprocess. Detta innebär att skrivprocessen innehåller förändringar när skribenten tar bort existerande idéer och strukturer samt skapar ny text. Oftast är det inte enkelt att skriva en sådan text som man accepterar på första försöket. Med andra ord lär skribenter sig om sina texter och deras mål i processen. Det finns ändå vissa yttre faktorer därav skrivprocessen är beroende av: skriftspråk, arbetsminnets kapacitet, flytande språkbruk och ”tillfälliga variabler”. Alla dessa faktorer är i interaktion med varandra och de påverkar korrigeringar som skribent möjligen gör. (Lindgren & Sullivan 2006)

Skrivprocesser skiljer sig inte om andra kognitiva processer. Skrivprocessen är beroende på många olika yttre faktorer som påverkar skrivprocessen. Sådana faktorer är till exempel skrivspråk (är det fråga om modersmål, förstaspråk, andraspråk och så vidare), individens arbetsminne och dess kapacitet, flyt samt så kallade ”situationsvariabler”. Dessa ”situationsvariabler” betyder bland annat skribentens motivation för skrivande, skrivdon,

orsaken till skrivande, kännedom om skrivuppgift, genre, publik samt tid som skribenten har. Alla dessa yttre faktorer påverkar inte endast skrivande utan också granskningsprocessen och faktorerna är i interaktion med varandra. (Lindgren & Sullivan 2006)

Som det konstaterades ovanför, är skrivprocesser lite annorlunda på olika språk. Språk påverkar naturligtvis det hur komplicerat det är att producera text det vill säga vad för slags utmaningar skribenter möter. När man skriver på L2-språk är problemet att hitta rätt slags ordförråd och syntax för tankar som skribenten vill uttrycka. Denna process kallar man ”översättning” (*translating*). En lyckad översättning är inte ändå entydig för processen påverkas av flera faktorer, så som skrivprocessen själv. Faktorer som hör ihop med översättningen är textens komplexitet, kognitiva förmågor som skrivaren har och grafomotorisk förmåga om texten är handskriven eller skribentens skrivkompetens om texten skrivs på datorn. (Lindgren & Sullivan 2006)

Ju mer språkligt skicklig skribenten är, desto mer automatiserat är språkbruket. Detta är nyttigt med tanke på fjärrminnet: när språk och dess kännetecknande drag automatiseras, bevarar man dem i fjärrminnet. Således belastas arbetsminnet inte eftersom man inte behöver använda arbetsminnet när man skriver. Språk och dess drag kommer direkt från fjärrminnet. Även skribenten kan utvecklas antingen i grafomotorik det vill säga att skriva för hand eller i att skriva på datorn. Då får man mer utrymme i arbetsminnet vilket betyder att man kan bevara information om textens mål och innehåll. Med andra ord är det sannolikt att en oerfaren skribent har ett överbelastat arbetsminne eftersom hans språkbruk inte är automatiserat och hen behöver tänka på många saker, till exempel språkliga krav, textens innehåll och mål. (Lindgren & Sullivan 2006)

Typiskt för automatiserat språkbruk är flyt. Med flyt betyder man att språkbruk inte kräver medveten uppmärksamhet. Enligt Lindgren och Sullivan syns ökad erfarenhet om språk just i skrivande: skribenten som har erfarenhet har mer flyt och behöver däremot inte avbryta skrivprocessen för att göra korrigeringar. Brist på flyt syns till exempel i det att skribenter försöker hitta rätt slags ordförråd och korrigera små fel i texten. Beaktansvärt är det ändå att skrivhastighet berättar ingenting om flyt. (Lindgren & Sullivan 2006)

Det är typiskt att skribenter har ett högre språkligt flyt i L1-språk än i L2-språk. Med L1-språk är det möjligt att koncentrera sig till korrigering samtidigt när man skriver medan skribenter i L2-språk behöver sannolikt ta hänsyn till textens form före möjliga korrigeringar. Med andra

ord koncentrerar oerfarna skribenter framför allt sig till språkliga krav i texten. Allt som allt korrigerar oerfarna skribenter mer under skrivande än erfarna skribenter och orsaken till det är arbetsminnets överbelastning. Ändå är det beaktansvärt att olika skribenter brukar använda olika revisionsstrategier även om det är fråga om samma skrivuppgift det vill säga det hur man skriver och korrigerar varierar mellan olika skribenter. (Lindgren & Sullivan 2006)

3 Tidigare forskning

I detta kapitel redogör jag för tidigare gjorda undersökningar som handlar om metaspråk. Enligt Lahtinen, Toropainen och Åberg (2020) har forskning i metaspråk inom L2-forskning ökat under decennierna. Viktigt att beakta i undersökningar om metaspråk är att man inte tar hänsyn till endast slutprodukter och olika test utan också olika verbala rapporter som berättar om processen på kognitiv nivå. Det är typiskt att metaspråklig kunskap har undersökts genom att undersöka verbalisering av grammatikregler. (Toropainen, Lahtinen & Åberg 2020)

Metaspråk och skrivprocesser är båda forskningsteman som har undersökts mycket som separata teman men tillsammans i en och samma undersökning har dem undersökts i ringa grad. I nästa kapitel berättar jag om två undersökningar där undersöktes metaspråk. Först presenterar jag i kapitel 3.1 Åsa af Geijerstam och Jenny Wiksten Folkeryds (2020) undersökning om lärares utveckling av metaspråk i samband med elevtexter. Studien har inte helt samma utgångspunkter för metaspråk som jag har för studien granskar metaspråk som lärare möjligtvis använder efter utbildningen. Metaspråk och dess roll i utveckling av skrivna texter är ändå det huvudsakliga temat så studiens resultat kan vara överensstämmande med min studie i någon mån. Som annan undersökning lyfter jag upp en undersökning av Sinikka Lahtinen, Outi Toropainen och Anne-Maj Åberg som har undersökt metaspråklig kunskap i reflektioner hos L2-inlärare. Denna undersökning är särdeles intressant eftersom den är nästan identisk med min undersökning. I kapitlet 3.2 belyser jag undersökningen mer.

3.1 Utveckling av metaspråk för tidigt skolskrivande

Enligt af Geijerstam och Wiksten Folkeryd är metaspråk en väsentlig utgångspunkt i skolundervisning om läraren vill att elever utvecklar sin skrivande. Detta betyder att lärare behöver kunna diskutera och bedöma texter som elever har skrivit. Därför är det viktigt att undersöka hur metaspråk utvecklas för tidigt skolskrivande. (af Geijerstam & Folkeryd 2020)

Denna studie är en del av större forskningsprojekt som heter *Funktion, innehåll och form i samspel. Elevers textskapande i tidiga skolår*. En modell och ett metaspråk som möjliggör att analysera innehållsliga aspekter i elevers textskapande utvecklades i detta tidigare projekt. I denna studie har man däremot undersökt lärares samtal om elevers texter före och efter utbildningen. Det finns tre forskningsfrågor:

1. Vilka dimensioner av informativa elevtexter skrivna i tidiga skolår ställs i förgrund i lärares textsamtal före respektive efter en fortbildning?
2. Till vilken grad används exempel eller andra typer av utvecklingar tillsammans med metaspråkliga begrepp i textsamtal före respektive efter en fortbildning?
3. Vilka metaspråkliga begrepp anammas av lärare efter en fortbildning?

Som teoribakgrund i denna studie har utnyttjats den retoriska grammatiken samt systemisk funktionell lingvistik. Gemensamt för dessa teorier är att textens och språkets betydelse är viktigast och språkliga resurser ses som relevanta när man vill undervisa skrivande. I studien finns det fyra olika dimensioner som man kan nå med hjälp av metaspråk. Dessa dimensioner tar fram de aspekter som är relevanta i elevers texter samt lyfter upp att läromedel och styrdokument inte alltid stöder undervisning eller bedömning. Dimensionerna heter resurser för att uttrycka och berika ett innehåll (vokabulär, ordval), resurser för att utveckla och fördjupa ett innehåll (tillägg, specificering), resurser för att skapa ett sammanhängande innehåll (tematisk koherens) och resurser för att skapa en relation till läsaren (värderande språkbruk). Alla dessa dimensioner utgör grunden för en fortbildning för lärare. Varje fortbildningstillfälle handlade om ett av dessa ovannämnda delområden. (af Geijerstam & Folkeryd 2020)

Studiens informanter var 14 lågstadielärare vars erfarenhet om undervisning varierade. De hade sammanlagt sex träffar men på den första och den sista gången fick de diskutera om två texter. Båda texterna var elevtexter men den första var narrativ och den andra var informativ. Diskussioner hölls i grupper om tre. Lärarna fick kommentera texternas styrkor och svaghet samt tänka på möjlig respons som de skulle vilja ge till elever. Informanterna fick instruktionerna till uppgiften både muntligt och skriftligt och de hade 15 minuter tid att diskutera. Mellan dessa två diskussioner var drygt två månader men informanterna mötte varandra i fortbildningen under denna tid totalt fyra gånger. Ytterligare fick informanterna fylla i enkäten som handlade om fortbildningen, till exempel om fortbildningens tema var bekant för dem eller vilka teman var de nyttigaste med tanke på deras egen undervisning. Inledande och avslutande diskussion transkriberades och efter det analyserades. I analysen tog man hänsyn till alla uttryck som handlade om de fyra dimensioner. Dessa uttryck kvantifierades och sedan jämförde man den inledande och den avslutande diskussionen sinsemellan. (af Geijerstam & Folkeryd 2020)

Studiens resultat berättar att samtalen förändrades i jämförelse med inledande och avslutande diskussion. Dimensioner av informativa elevtexter som ställdes i förgrund i diskussioner före fortbildningen var att skapa ett sammanhängande innehåll och textens formalitet. När det var fråga om den avslutande diskussionen, var den väsentligaste dimensionen hur texten hänger samman. Beaktansvärt var det att textens formalitetens roll minskade betydande. Resurser för att uttrycka och berika ett innehåll samt resurser för att utveckla och fördjupa ett innehåll ökade cirka en tredjedel medan resurser för att skapa en relation till läsaren var den som ökade mest av alla dimensioner. Dessa resultat var inte överraskande eftersom det är typiskt att man fokuserar på formella aspekter i det tidiga skolskrivandet. Enligt enkäten var resurser som skapar sammanhang i texten mest bekanta för lärarna medan att skapa en relation till läsaren var mest obekant för dem. (af Geijerstam & Folkeryd 2020)

Den andra forskningsfrågan handlade om användningen av exempel eller andra slags tillägg eller utvecklingar som lärare möjligtvis har i samtalen. Genom att undersöka detta är det möjligt att ta reda på hur mycket metaspråk används när man vill uttrycka en djupare förståelse. Studien visade att antalet dessa uttryck som innehöll utveckling ökade betydande i avslutande diskussionerna. Noggrannare sagt har antalet alla uttryck som berör studiens dimensioner ökat cirka en femtedel. Olika exemplifieringar och utvidgningar är viktiga med tanke på metaspråk eftersom de preciserar och befäster det. (af Geijerstam & Folkeryd 2020)

Forskningsfrågan nummer tre frågade vilka metaspråkliga begrepp lärare möjligtvis använde efter fortbildningen. Använda metaspråkliga begrepp berodde på dimensionen som det var fråga om. När det talas om hur elever uttrycker och berikar text använder man sådana uttryck som beskriver vokabulär, till exempel "*elevnära ord*", "*vardagliga ord*", "*skolspråkiga ord*" samt "*ämnesord*". Man tar även upp begreppet *funktion*. I samband med den narrativa texten användes det till exempel "*metaforer*" och "*idiomatiska uttryck*". Att tala om hur texten utvecklar och fördjupar ett innehåll omfattar uttryck såsom "*utveckla*", "*beskrivningar*" och "*förklaringar*". Lärarna diskuterade även textens struktur och använde bland annat begreppen "*nivå*", "*mikroteman*" och "*makroteman*". Däremot verkade delområden sammanhang i texten vara relativt bekant för lärarna eftersom de kunde diskutera om texter med flera olika begrepp. Dessa begrepp var sådana uttryck som berättar någonting om textens formaspekter, till exempel "*stycke*", "*rubrik*" och "*hopning*". Det var även populärt att använda uttrycket "*röd tråd*". Vad kommer till det hur en text skapar en relation till läsaren, använde lärarna uttrycken "*förstärka*", "*mottagare*" och "*berättarperspektiv*". Beaktansvärt var ändå det att många begrepp som användes i fortbildningen var inte i bruk i den avslutande diskussionen.

Orsaken till det kan vara att användning av vissa metaspråkliga uttryck kräver massor av språklig kunskap som man inte hinner ta fram under det korta fortbildningstillfället. Att använda metaspråk kräver även tid: om tiden är begränsad kan det försvaga kvaliteten av metaspråk. (af Geijerstam & Folkeryd 2020)

3.2 Metaspråklig kunskap i andraspråksskribenters reflektioner

Sinikka Lahtinen, Outi Toropainen och Anne-Maj Åberg (2020) har undersökt metaspråklig kunskap efter en avslutad skrivprocess. Skrivprocessen genomförde på två inlärarespråk som är typologiskt olika, finska och svenska. Studiens teoretiska bakgrund baserar sig på ett kognitivt perspektiv på andraspråksinläring vilket betyder att man framhäver mentala processer och deras viktighet i inläringen. I studien har definierats de viktigaste begreppen såsom metaspråklig kunskap och metaspråklig reflektion som jag även presenterar i min teoridel (se kapitel 2.3). (Toropainen, Lahtinen & Åberg 2020)

Det var motiverat att undersöka detta ämne eftersom genom att utnyttja verbala rapporter om den kognitiva processen i studien är det möjligt att få en bättre bild av användning av metaspråklig kunskap. Typiskt är att metaspråklig kunskap har tidigare undersökts med hjälp av grammatiska regler och deras verbalisering. Undersökningar där undersöks metaspråk har oftast varit engelskspråkiga så därför är det vettigt att undersöka finska och svenska.

Dessutom är finska och svenska språk som är typologiskt olika sinsemellan. Utöver dessa har studien skrivprocessen med tangentloggning som utgångspunkt vilket är sällsynt inom detta forskningsområde. (Toropainen, Lahtinen & Åberg 2020)

Studiens informanter var tolv universitetsstudenter. Hälften av dem hade finska som L1-språk det vill säga förstaspråk och likaså hade den andra hälften svenska. Dessa studenter studerade vid två olika finländska universitet och de var deltagare i en kurs där undervisades det andra inhemska språket. Kursen var obligatorisk oberoende av studieprogram eller huvudämne. Att delta i studien var frivilligt. (Toropainen, Lahtinen & Åberg 2020)

Först skrev informanterna en argumenterande text på L2-språk om undervisning av olika språk i Finland. Antalet ord var cirka 150-200 ord och de hade 30 minuter tid. Instruktionerna i uppgiften gavs på informanternas L2. Informanterna intervjuades direkt efter skrivandet det vill säga intervjuer var retrospektiva och intervjuerna skedde på deras L1-språk. I intervjun fick informanterna se den inspelade skrivprocessen och kommentera olika korrigeringar och pauser i processen. Med hjälp av dessa detaljer ställde intervjuare preciserande frågor. Efter

intervjuer analyserades materialet på kvalitativt sätt. Syftet med denna studie var att känna igen specifika drag som kommer fram i metaspråklig kunskap i två typologiskt olika språk under skrivprocessen. Forskningsfrågorna var följande:

1. Vad för slags grammatiska fenomen tar informanter upp i sina metaspråkliga reflektioner efter en avslutad skrivprocess på sitt L2?
2. På vilket sätt verbaliserar informanterna sin metaspråkliga kunskap i sitt L2?

Beaktansvärt är att informanternas texter inte analyserades utan det inspelade intervjumaterialet där de berättar om skrivprocessen. Tangentloggningssystemet ScriptLog spelade en viktig roll i processen och hjälpte att förstå bättre det som informanterna reflekterade över i intervjuer. Efter denna materialinsamling transkriberades samtliga intervjuer för en närmare analys. Det fanns inte färdiga kategorier för analysen utan forskare ville lyfta fram de grammatiska fenomen som informanterna nämner i intervjuerna. Efter att ha sållat dessa undersöktes det sättet som informanterna använde för att uttrycka dessa grammatiska fenomen. Grundtanken i analysen var att det som informanterna berättar om grammatiska fenomen är metaspråkliga reflektioner som avspeglar metaspråklig kunskap som individer har. (Toropainen, Lahtinen & Åberg 2020)

Resultaten i denna studie visade att informanterna tog ordföljd, prepositioner och kasus, böjningsmorfologi och kongruens och språkspecifika drag upp i metaspråkliga reflektioner efter skrivande. En del av dessa grammatiska fenomen kom fram i båda informantgrupperna, till exempel ordföljd och motsvarigheter mellan svenskans prepositioner och finskans kasussuffix. En sak som möjligtvis kan förklara detta är den typologiska skillnaden mellan L1- och L2-språk. Denna skillnad kan vara i bakgrunden och förklara gemensamma reflektioner. Den andra saken är att informanterna har fått undervisning i finska eller svenska enligt den finländska utbildningssystemet. I detta system kan det vara möjligt att svenskans prepositioner och finskans kasussuffix har jämförts. (Toropainen, Lahtinen & Åberg 2020)

De fenomen som inte togs upp i båda grupperna kallas språkspecifika fenomen. I L2-svenska är sådana till exempel species och artikelbruk medan i L2-finska är de kasussuffix och dess användning samt semantik och verbböjning efter en negation. Det ingick även överraskande resultat i studien: båda informantgrupperna nämnde ordföljden i reflektionerna även om denna struktur är avvikande i dessa språk. Informanterna brukade tillämpa explicita minnesregler i samband med den strikta ordföljden vilket gjorde den synlig och konkret i reflektionerna.

Finskans ordföljd är däremot ganska fri och det finns inte minnesregler för den. En pedagogisk minnesregel *KonSuKiePre* var väsentlig hos L2-svenska informanter medan L2-finska informanter verkade vara förundrade att den strikta ordföljden saknas i finska. *KonSuKiePre*-ramsan har en centrall roll i undervisningen i skolor eftersom man kan tillämpa detta grammatiska fenomen i praktiken med hjälp av den enkla regeln. Det är ändå möjligt att informant känner en minnesregel men hen kan inte tillämpa den i texten. (Toropainen, Lahtinen & Åberg 2020)

Det andra överraskande resultatet i studien var att båda informantgrupperna tänkte att svenskans prepositioner och finskans kasussuffix motsvarar varandra. Med andra ord använde informanterna sina språkliga resurser för att skapa en förbindelse mellan två språk som är typologiskt olika. Exakta metaspråkliga reflektioner om prepositioner i svenskan eller kasus i finskan saknades ändå. Studien visar även att L2-svenska informanterna inte utnyttjade andra inlärda och typologiskt liknande språk i reflektionerna. Vad kommer till böjningsmorfologi, var ramsor populära även i det. Ramsor handlade till exempel om nomenböjning i finska och substantivets species- och numerusböjning samt genustillhörighet i svenska. Popularitet bakom dessa ramsor är antagligen att man framhäver dem i språkundervisningen och läroböcker. (Toropainen, Lahtinen & Åberg 2020)

Studien är i linje med tidigare forskning eftersom resultaten visar att informanterna i båda grupperna sällan använde tekniskt metaspråk. I stället för tekniskt metaspråk handlade reflektionerna om exempel, pedagogiska minnesregler och vardagligt språk. Detta var förväntat och det är naturligt att olika minnesregler och analogier är så centrala eftersom man framhäver dem mycket i L2-språkundervisningen. Enligt studien är minnesregler och analogier ett sätt att göra det tekniska metaspråket enklare och förståeligare och det är lätt att upprepa dem i L2-språkundervisning. Dessutom återspeglar metaspråkliga reflektioner det som informanterna har tillägnat sig av undervisningen i L2-språk. (Toropainen, Lahtinen & Åberg 2020)

Även om informanterna använde grammatiska termer i någon mån i intervjuerna, verkade det vara så att de även har missuppfattat termerna. Det kan betyda till exempel att en informant känner *KonSuKiePre*-ramsan men hen kan inte tillämpa den i praktiken. Orsaken till detta kan vara till exempel att hen inte igenkänner vilken som sats är huvudsats eller bisats. Med andra ord kan informanternas metaspråkliga kunskap vara bristfällig. Många informanter förklarade sin skrivande även med intuition. Intuition är inte alltid i strid med regler: informant kan

grubbla på regler samtidigt när hen litar på det som låter korrekt. Även detta är i linje med tidigare forskning. (Toropainen, Lahtinen & Åberg 2020)

4 Material och metod

I detta kapitel berättar jag mer om mitt material och den metod som jag har använt i min avhandling. Som material använder jag transkriberade intervjuer. För att få svar på mina forskningsfrågor analyserar jag dessa intervjuer. Först presenterar jag närmare KISUVI-projekt som anknyter till min avhandling. I avsnitt 4.1 berättar jag om mitt material. Jag berättar bland annat om materialinsamling, informanter och hur materialet har behandlats efter insamlingen. I avsnitt 4.2 beskriver jag min metod som jag har använt till analysen av materialet. Jag redogör faser som ingick till analysen och tar även upp teorigrunden för metoden.

Materialet i min undersökning är en del av ett större forskningsprojekt som heter KISUVI. KISUVI är ett forskningsprojekt som undersöker flerspråkiga skrivprocesser och speciellt helsekvenser samt flytande framställning på förstaspråk och främmande språk.

Forskningsprojektet började i januari 2022 vid Åbo universitet och det är finansierad av Konestiftelsen. Projektet kommer att ta fyra år. I materialinsamlingen har det använts ett tangentloggningsprogram GenoGraphiX-Log som sparar skrivprocessen och visar till exempel möjliga korrigeringar och pauser. Projektets resultat ger kunskap om flerspråkiga skribenter: till exempel om flytande framställning och hur skrivfärdigheter utvecklas. I praktiken hjälper resultaten att utveckla utbildning eftersom med hjälp av dem är det möjligt att producera modernt digitalt läromedel. (Kisuvi 2022)

4.1 Material

Avhandlingens material har samlats i samband med KISUVI-projektet. I min avhandling finns det totalt 17 informanter som har skrivit en kort uppsats på svenska. Alla informanter är universitetsstuderande men de har olika huvudämnen. En del av informanterna studerar nordiska språk och undersökningen hörde till deras kurs i läroämnet. Dessa studerande har valt att delta i undersökningen som del av kursen.

Informanterna fick en färdig rubrik till uppsatsen. Temat i uppsatsen var körkort och dess för- och nackdelar. Informanterna hade 30 minuter tid att skriva och deras skrivprocesser sparades med hjälp av tangentloggningsprogrammet GenoGraphiX-Log. Programmet visar pauser och korrigeringar som ingick i skrivprocessen. Efter skrivprocessen intervjuades informanterna och de fick reflektera sin verksamhet i processen. Intervjuer skedde på finska.

De inspelade intervjuerna har transkriberats till skriftlig form. Nio intervjuer transkriberade jag själv. I transkriberingen använde jag Microsoft Words automatiska transkriberingsverktyg och efter det korrigerade jag felen för hand. Genom att analysera dessa transkriptioner och deras innehåll svarar jag på mina forskningsfrågor. Tabell 1 sammanfattar intervjuerna, deras längd i minuter samt informanternas koder.

Tabell 1. Intervjuernas längd i minuter, informanternas koder och antalet ord i intervjuerna

Informant	Tid	Antalet ord	Informant	Tid	Antalet ord
2001	00:35:18	3306	2024	00:29:49	4803
2002	00:29:40	4134	2027	00:32:29	2201
2003	00:30:48	4156	2031	00:40:38	5661
2004	00:29:47	3963	2032	00:15:58	2078
2005	00:33:37	4570	2037	00:19:02	2404
2019	00:28:51	3335	2043	00:35:56	5183
2021	00:39:40	4758	2045	00:18:01	2182
2022	00:29:29	4620	2049	00:22:04	2752
			2051	00:25:06	4418
Summa	4 timmar, 17 minuter	32 842 ord	Summa	3 timmar, 59 minuter	31 682 ord

Den totala summan i vänstra kolumnen i tabell 1 är fyra timmar och 17 minuter tal vilket motsvarar sammanlagt 32 842 ord. I den högra kolumnen är den totala summan däremot tre

timmar och 59 minuter det vill säga summan är lite mindre i jämförelse med den vänstra kolumnen. Antalet ord i högra kolumnen är totalt 31 682 ord. Sammanlagt blir det åtta timmar och 16 minuter tid i intervjuer och antalet ord är 64 524 ord.

I tabell 1 sammanfattas informanternas koder som är i ordning från den minsta till den största. Koder kommer från KISUVI-materialet där intervjuerna hade numrerats med dessa nummer. Den mittersta kolumnen visar längd i minuter i varje intervju. Intervjuernas längd varierar från 15 minuter till 40 minuter. Efter detta kommer antalet ord. Till slut finns det summan som visar hur många timmar och ord intervjuer innehåller totalt. På detta sätt ger tabellen helhetsbilden av materialet och dess omfattning.

Det är väsentligt att ta hänsyn till ovanstående siffrorna i tabell 1 eftersom intervjuernas längd inte berättar allt: en intervju kan ta till exempel över 30 minuter men det kan vara många minuter helt tyst. Detta syns till exempel i intervjun hos informanten 2027: intervjun tar över 32 minuter men antalet ord är bara 2201 ord. Med andra ord är intervjun ganska lång men informanten talar i mindre mån eftersom antalet ord är så litet. Med hjälp av tabell 1 är det således möjligt att få omfattande helhetsbild om materialet och jämföra intervjuernas tid och antalet ord.

4.2 Metod

Min studie är en kvalitativ undersökning där jag använder kvalitativ innehållsanalys som metod. Innehållsanalys är en lämplig metod för mig eftersom jag vill förstå och tolka mitt material och dess betydelse. Det är en metod som är användbar när man analyserar intervjuer. Väsentligt i innehållsanalysen är att utreda och begripa textens innehåll och betydelse. Innehållsanalys tar hänsyn till både innehåll och kontext och på detta sätt riktar det sig på att ge en omfattande sammanfattning om material som man undersöker. (Silfverström 2023)

Det talas ofta om induktiv och deduktiv analys i samband med kvalitativ undersökning och denna inledning baserar sig på logiken i slutledningen. Det som skiljer induktiv och deduktiv analys är att i deduktiv analys gör man slutledningar från allmänt vetande till enstaka iakttagelser och i induktiv analys kommer slutledningar från enstaka iakttagelser till allmän vetande. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 107) I min avhandling använder jag induktiv analys för jag gör slutledningar från enstaka intervjuer. Genom att analysera intervjuer bildar jag mig en allmän helhetsbild om användning av metaspråk i intervjuer.

4.2.1 Faser i materialbaserad innehållsanalys

Som metod använde jag materialbaserad innehållsanalys. Först gick jag igenom mitt material så noggrant som möjligt. Enligt Tuomi och Sarajärvi (2018) består materialbaserad analys vanligen av tre olika faser. Den första fasen heter reducering det vill säga man gallrar bort oväsentliga saker från materialet. I praktiken sker det på så sätt att man söker efter uttryck som är relevanta med tanke på undersökningen. Jag gick igenom transkriberade intervjuer och letade efter sådana uttryck som svarar på mina forskningsfrågor det vill säga metaspråk samt sammanhang där metaspråk förekommer.

Först kollade jag de punkter där jag märkte metaspråk. Efter detta tog jag reda på hurdan detta metaspråk är det vill säga om metaspråk är tekniskt metaspråk med grammatiska termer eller inte. Jag koncentrerade mig speciellt på ställen där informanterna förklarar sina språkliga val i skrivprocessen och samlar sådana här uttryck ihop för att granska dem noggrannare. Med hjälp av mina forskningsfrågor begränsade jag materialet på ett relevant sätt.

Efter detta var det möjligt att utföra klustring. Klustringen betyder att man kategoriserar olika uttryck från material till kategorier. Med hjälp av kategorier är det möjligt att forma klasser och undergrupper. Klasser namnges efter begrepp som redogör innehållet i klassen. Däremot baserar klustring sig på egenskaper, drag eller uppfattningar om företeelsen som man undersöker. I min studie betraktade jag intervjuernas metaspråk och gjorde en indelning till två kategorier. Dessa två kategorier är tekniskt metaspråk och icke-tekniskt metaspråk. Kategorier bestämde jag i förväg så de härstammar inte från materialet. Till tekniskt metaspråk hör till exempel namn av olika minnesregler och liknande grammatiska termer. Icke-tekniskt metaspråk är till exempel intuition det vill säga språkkänslan och vardagliga iakttagelser om språk. När jag hittade metaspråk av något slag granskade jag i vilka sammanhang metaspråket används. Även olika sammanhang kategoriserades om det behövdes, det fanns inte färdiga kategorier.

Den sista fasen i materialbaserad innehållsanalys heter abstraktion. Abstraktion betyder att man bildar begrepp om något genom att välja den viktigaste informationen och bildar däremot teoretiska begrepp utgående från informationen. Man kan se abstraktion som en process där forskaren bildar skildring av forskningsobjektet med hjälp av sina begrepp. Även om abstraktion hör till dessa tre faser i materialbaserad analys använde jag inte det i min studie. Orsaken till detta var att det inte var möjligt att bilda nya begrepp utgående från materialet.

Detta var inte heller nödvändigt eftersom jag hade två kategorier från klustring och med hjälp av dem lyckades det att beskriva material.

I alla fall är innehållsanalys framför allt tolkning och slutledning och forskare försöker framför allt skapa begreppsligare bild av företeelsen som hen undersöker. (Tuomi & Sarajarvi 2018) Utöver ovannämnda faser översatte jag citat från materialet till svenska i min avhandling eftersom informanternas intervjuer var på finska.

5 Resultat

I detta kapitel presenterar jag resultaten i min studie. Först svarar jag på den första forskningsfrågan det vill säga jag redogör för vad för slags metaspråk informanterna använder i skrivprocessen. I avsnitt 5.1 skriver jag om denna forskningsfråga. Jag behandlar först det icke-tekniska metaspråket som framkommer i intervjuerna. Efter detta lyfter jag likaledes fram tekniskt metaspråk i avsnitt 5.1.2. Jag tar även reda på svaret på min andra forskningsfråga det vill säga i vilka sammanhang informanterna använder metaspråk. Dessa resultat tar jag upp i avsnitt 5.2.

5.1 Icke-tekniskt metaspråk i informanternas skrivprocesser

I detta avsnitt skriver jag om mina resultat med kvaliteten av metaspråk i skrivprocesser. Jag framskrider på så sätt att först ger jag exempel på olika slags av icke-tekniskt metaspråk som har förekommit i studien. På allmän nivå kan man konstatera att den största delen av metaspråk är icke-tekniskt metaspråk det vill säga vardagliga iakttagelser av språk utan tekniska grammatiska termer. Majoriteten av informanterna litar på sådant ord eller sådana uttryck som bara låter eller ser rätta ut på grammatiskt sätt (exempel 1). Detta fenomen heter intuition det vill säga språkkänsla som många informanter nämner sina metaspråkliga reflektioner.

Exempel 1

Intervjuare: *Du gick och tillade den där "bilen" dit. (Kävit pian lisäämässä sinne ton niinku bilen.)*

Informant (nr.2043): *Ja, min kunskap om svenskans grammatik är inte. Behärskar inte det för tillfället, i något mån rättar jag här något och rättar tillbaka eller på så sätt, eftersom jag alltid funderar på vad som ser bättre ut. Närmast har jag inte någon som helst språkkänsla, så det hjälper egentligen inte mig men jag försöker. (Joo kun mulla ei toi ruotsin kielioppi ei ole ihan sillai. Kauheen hallus täl hetkel, jonkun verran varmaan tässä korjailen jotain ja korjaan takaisin tai sillai ku mä aina pohdin, että mikä näyttää paremmalta. Lähinnä vaikkei mulla oikeastaan minkäänäköistä kielikorvaa oo, niin se ei oikeasti auta mua mut mä aina yritän jos kattois.)*

I exempel 1 använder informanten sin språkkänsla även om hen säger att hen inte har det. Hen väljer det som "ser bättre ut" vilket även betyder att hen gör valet med hjälp av språkkänslan. Informanten motiverar användningen av språkkänslan med bristfälliga kunskaper i svenskans grammatik. Beaktansvärt är det att informanten ändå väljer att använda sin språkkänsla fast hen inte vet någonting om grammatik under intervjun. Informanten säger även att hen "inte

behärskar det för tillfället”. Detta kan betyda att informanten har kunnat grammatikregler tidigare men hen har möjligtvis glömt dem. I exempel 2 berättar informanten varför hen har valt att använda sin språkkänsla i stället för grammatikregler.

Exempel 2

Intervjuare: *Okej, när du tänker på den där böjningen, så hur gör du det, tänker du bara att hur det låter? Att låter ”gångar” eller ”gånger” rätt eller hur tänker du? (Okei, kun sä mietit tota taipumista, niin miten sä sitä, mietitkö sä vaan, että miltä se niinku kuulostaa että. Että kuulostaako ”gångar” tai ”gånger” oikein vai miten sä mietit?)*

Informant (nr. 2003): *Det tänkte jag litet genom språköran att jag. Ja på det viset, att hur, eftersom jag tror att jag lätt börjar tänka för mycket dem så jag försöker bara lita på hur det känns för mig. (Sitä mä mietin sillee vähän kielikorvan kautta, että mä. Joo että silleen, että mitenkähän, koska musta tuntuu että mä alan herkästi ylimiettiä kanssa noita, niin mä yritän vaan luottaa siihen miltä musta niinku tuntuu.)*

I exempel 2 är informanten tankfull om grammatikregler. Hen väljer språkkänslan eftersom hen inte vill tänka på regler för mycket. Med andra ord tycker informanten att det är mycket lättare att välja bara det som låter rätt. Orsaken till detta kan vara att det fanns en tidsgräns i uppgiften och informanten är rädd för att få bråttom. Det kan även vara att uppgiften inte har en stor betydelse för informanten för någon ska inte bedöma texten. Exempel 3 visar liknande funderingar över språkkänslan.

Exempel 3

Intervjuare: *Så brukar eller använder du någon form av minnesregler i ordföljden? Har du några grammatikregler i bruk när du skriver? (Niin onko sulla toi tapana just tai käytätkö tällaisissa sanajärjestysasioissa jonkinnäköisiä muistisääntöjä? Onko sulla jotain kielioppisääntöjä käytössä, kun sä kirjoitat?)*

Informant (nr. 2024): *Kanske inte så mycket nu för tiden, jag tycker att jag gör enligt det vad som låter rätt men det är kanske inte ett förfärligt pålitligt sätt i alla fall. (No ei ehkä nykyään enää niin paljoa, että sitten musta tuntuu, että mä ehkä menen vähän sen mukaan, että mikä kuulostaa oikealta, mutta se ei ole ehkä kauhean luotettava tapa sitten kuitenkin.)*

Som sagt påminner exempel 3 om exempel 2. Informanten 2024 har troligen haft grammatikregler som hen har använt tidigare men nu för tiden litar hen bara på språkörat. Intressant är det att hen har valt att använda språkörat även om hen vett att det inte är ”ett förfärligt pålitligt sätt”. Möjligtvis kan det vara länge sedan när informanten har använt

svenska och regler är därför oklara. ”Kanske inte så mycket nu för tiden” avslöjar ändå att hen använder några grammatikregler även nu för tiden men hen tar inte fram dem i intervjun.

Informanterna 1, 2 och 3 konstaterar att de litar på det som låter bäst. Med andra ord lyssnar de på deras intuition. Det beskriver de oftast med ordet *språkkänsla* (fi. kielikorva). I intervjun kan de däremot inte ange grammatiska grunder för sina språkliga val. Användningen av språkkänslan kan sannolikt förklaras med bristfälliga kunskaper både i grammatik och i ordförråd i svenska och tidsgräns. Det kan även påverka skrivande att det inte finns bedömning i uppgiften så informanterna tänker att det inte är så viktigt att skriva noga.

Exempel 4 visar möjliga orsaker bakom användningen av språkkänslan det vill säga exempel visar hur informanterna beskriver sin bristfälliga kunskap i svenska samt tidsgräns och dess inverkan.

Exempel 4

Intervjuare: *Kanske jag kan först ställa sådana här uppvärmningsfrågor att hur kändes det att skriva i dag? (Ehkä mä voin nyt eka niinku tämmöiset lämmittelykysymykset esittää, että tota miltä se tuntui kirjoittaa tänään?)*

Informant (nr. 2051): *Det var svårt även om det var ett lätt ämne. Men för mig är svenskan ändå. Jag kan den men det är inte sådan. Sådan, det finns många luckor så det är svårt att bilda vissa satser som man skulle vilja bilda och som är klara i huvudet men sedan kan man inte göra det, att det kan ju komma antingen på finska eller engelska helt klara satser som man skulle vilja försöka översätta. (No siis vaikealta jotenkin, vaikka oli siis sille helppo aihe. Mutta kun itselle on kuitenkin tuo ruotsin kieli. No siis osaan sitä, mutta se ei ole semmoinen niinku. Semmoinen niinku, siellä on paljon aukkoja, niin sitten on vaikea muodostaa tiettyjä lauseita mitä haluaisi muodostaa ja jotka on päässä selvänä, mutta sitten ei osaa niinku sitä, että ne saattaa tulla joko suomeksi tai englanniksi kyllä ihan selkeitä lauseita, mitä haluais sitten yrittää kääntää niitä siihen.)*

Informanten 2051 beskriver svårigheter som hen har med svenskan. Ämnet i uppsatsen är lätt men det är svårt att skriva om det på svenska. Informanten upplever att hen kan svenska men det finns ”luckor” särskilt i ordförråd samt syntax och därför är det utmanande att bilda satser. Även engelska påverkar hens skrivprocess vilket är typiskt eftersom engelska kan vara ett starkare språk hos många. Det kommer inte fram i intervjun varför informanten har luckor i sin kunskap. Orsaken kan vara till exempel att informanten inte har använt svenska på länge. Exempel 5 visar utmaningar i ordförrådet hos informanten 2049.

Exempel 5

Informant (nr. 2049): *Ja, jag själv har en bil och ett körkort så på det sättet var det bekant men ordförråd vet jag kanske inte på svenska. Så på svenska var ordförråd jättesvårt att återkalla i minnet. (Joo on mul itelläki auto ja ajokortti et sillee oli kyllä tuttuu muttei sanastoo ehkä tienny ruotsiks. Niin että ruotsiksi tosi tiukas se sanasto.)*

Informanten i exempel 5 säger att ämnet är bekant för hen men ordförråd saknas. Informanten nämner inte svårigheter i grammatik så troligen framkommer problem endast i ordförråd. Att berätta om körkortets för- och nackdelar kräver inte ändå något speciallexikon till exempel om bilar utan luckor som informanten har, berör sannolikt basordförrådet. Troligen är informantens ordförråd begränsat och det räcker inte till att bilda sådana här texter. Orsaken till ett begränsat ordförråd framkommer inte i intervjun men möjliga orsaker kan vara till exempel att informanten har glömt svenskspråkiga ord eller hen har alltid haft luckor i sitt ordförråd. I exempel 6 har informant 2043 motsvarande problem.

Exempel 6

Intervjuare: *Ja, tycker du att det finns några specifika saker som vållar svårigheter till dig? (Joo, koetko sä että että on jotkut tiettyt asiat mitkä sulle aiheuttaa niitä hankaluuksia?)*

Informant (nr. 2043): *I svenskan ganska många saker men allmänt är en sådan sats, satsordning och sedan just nu nämligen alla substantivböjningar i svenskan. Och det att det saknas mycket ord just nu så det kommer ibland ganska långa pauser. (No ruotsis aika monet jutut, mutta siis yleisesti varmaan just semmoinen lause lausejärjestys ja sitten no tällä hetkellä ruotsissa nimenomaan kaikki substantiivien taivutus. Ja se et puuttuu paljon sanastoo tällä hetkellä, niin siinä tulee aika pitkiä taukoja kanssa aina välillä.)*

När informanterna inte har exakt information om grammatik respektive ordförråd i svenska är det naturligt att de väljer den form eller det ord som låter rätt eller ser passande ut. Utöver detta nämner några informanter att tidsgränsen det vill säga 30 minuter tid att skriva en uppsats påverkade de val som de gjorde i skrivprocessen. Exempel 7 belyser synvinkeln till tidsgränsen och dess problem.

Exempel 7

Intervjuare: *Så du tänker litet på några regler? (Eli sä ajattelet sitten vähän jotain sääntöjä?)*

Informant (nr. 2001): *Ja men. Det här var kanske sådant här. Mot tiden. Så man hann egentligen inte, vad är det, gå igenom det och nu stör det mig att det står "den storaste nackdel" där. (Niin mutta sitten. Kun tää oli nyt ehkä tämmöinen. Aikaa vastaan. Niin sitten ei kyllä kauheasti oikein ehtinyt, mikä tää on, käydä sitä läpi ja nyt mua häiritsee, kun tuossa lukee, että "den storaste nackdel".)*

Som det syns i exempel 7 brukar informant 2001 tänka på grammatikregler när hen skriver på svenska. I denna uppsats gjorde hen inte ändå det eftersom uppsatsen var ”sådan här mot tiden”. Uttrycket återspeglar det att hen inte tar uppsatsen på allvar eftersom tidsgränsen är så strikt. Informanten vet att hen inte har tillräckligt tid att tänka på grammatikregler grundligt och därför gör hen det inte alls. Trots detta verkar hen ha kunskap om språket men det kommer inte fram. Informanten ser till exempel gjorda fel under intervjun och dessa fel besvarar hen. Utöver tidsgränsen kan det påverka informantens attityd mot uppsatsen att det inte finns bedömning i den. Uppsatsen är bara en uppgift mot tiden och det räcker om man kan skriva något förståeligt om ämnet. Informanten säger att ”man hann egentligen inte gå igenom det” så man kan sluta sig till att hen har skrivit texten ganska fritt. Tidsgränsen kan även vålla stress för informanter, särskilt om de inte har använt svenska på länge. I exempel 8 beskriver en av informanterna spänningen i testet på grund av tidsgränsen.

Exempel 8

Informant (nr.2002): När det ändå är sådan liksom ett test och sedan finns det en tidsgräns i det och sedan är det liten spänning på grund av den. (Kun on kuitenkin sellai niinku testi ja sit siin on niinku aikaraja ja sit se on vähän jotenkin siihen sellai pieni jännitys sen takii.)

Informant 2002 i exempel 8 berättar att tidsgränsen framkallar spänning. Hen konstaterar att ”när det ändå är sådan liksom ett test” vilket avslöjar att hen förhåller sig till uppsatsen som om det skulle vara något test. Informanten lyfter inte fram denna spänning i övrigt metaspråk eller berättar inte hur spänningen påverkar skrivprocessen. Man kan möjligtvis sluta sig till att spänningen påverkar informanten och hens val i skrivprocessen även om informanten inte nämner det i sitt metaspråk: språkliga val kan till exempel ske snabbt och däremot är det möjligt att de har gjorts förhastat.

Med andra ord tycker informanterna 7 och 8 i sina metaspråkliga reflektioner att tidsgränsen påverkar grammatiska och lexikaliska val. På grund av tidsgränsen hade båda informanterna lite press och det var svårt att hinna tänka på grammatikregler eller ordförråd i samband med textproduktion. Där informant 2001 lyfter upp att hen verkligen har kunskap om svenskans grammatik: informanten vet att ”den storaste nackdel” är fel och hen märker det under intervjun. I alla fall är det sannolikt att båda informanterna (nummer 2001 och 2002) har metaspråklig kunskap men det kommer inte fram eftersom tidsgränsen är stresskapande. Detta förklarar möjligtvis den ringa användningen av tekniskt metaspråk.

5.1.2 Övriga språk i icke-tekniskt metaspråk

Interferens som kommer från övriga språk nämns även i icke-tekniskt metaspråk i intervjuerna. Dessa språk är framför allt engelska och tyska men en av informanterna nämner till och med norska. Den vanligaste iakttagelsen i intervjuerna är svårigheter att producera text på svenska eftersom övriga språk kommer att tänka på först. Engelskans inflytande på svenskans ordförråd och grammatik framkommer mest i intervjuerna. Exempel 9 belyser informantens svårigheter att skriva på svenska. I exemplet nämner hen även engelska.

Exempel 9

Intervjuare: *Hur kändes det att skriva i dag? (Miltä se tuntui kirjoittaa tänään?)*

Informant (nr. 2051): *Det var svårt även om ämnet var ganska lätt. Men för mig är svenska. Jag kan svenska men det är inte sådan liksom. Sådan, där är många luckor så det är svårt att bilda vissa satser som man skulle vilja bilda och som är klara i huvudet men sedan kan jag inte göra det, att de kan komma antingen på finska eller engelska, helt klara satser, som man sedan skulle vilja försöka. (No siis vaikealta, jotenkin vaikka oli siis sille helppo aihe. Mutta kun itselle kuitenkin tuo ruotsin kieli on. No, no, siis osaan sitä, mutta se ei ole semmoinen niinku. Semmoinen niinku, siellä on paljon aukkoja, niin sitten on vaikea muodostaa tiettyjä lauseita mitä haluaisi muodostaa ja jotka on päässä selvänä, mutta sitten ei osaa niinku sitä, että ne saattaa tulla joko suomeksi tai englanniksi kyllä ihan selkeitä lauseita, mitä haluais sitten yrittää.)*

Informant 2051 har svårigheter att bilda satser på svenska eftersom engelska är det första främmande språk som hen kommer att tänka på. Hen beskriver att satser som hen vill skriva är ”klara i huvudet men sedan kan jag inte göra det” vilket betyder att informanten inte kan bilda sådan text som hen skulle vilja skriva. ”Luckor” i språkkunskaper i svenska orsakar svårigheter men informanten belyser inte dessa luckor mera. ”Luckor” täcker sannolikt både grammatik och ordförråd eftersom textproduktion är så svårt. Informanten har inte detta problem i engelska för hen kan producera ”helt klara satser”. Engelska blir ett problem i skrivprocessen eftersom informanter kommer att tänka på den före svenska vilket tar till exempel tid och försvårar skrivprocessen. Exempel 10 visar motsvarande problem.

Exempel 10

Intervjuare: *Här är en paus nu. Du tänker på något. (Tässä on nyt tauko. Mietit jotakin.)*

Informant (nr. 2001): *Ja, jag tänker på att vad är "julkinen liikenne" eftersom jag kom att tänka på ordet bara på tyska och engelska, ja, men inte på svenska. (Joo mietin, että mikä on niin kun "julkinen liikenne", koska se tuli mulle mieleen vaan saksaksi ja englanniksi, joo, mutta ei ruotsiksi.)*

Informant 2001 har även svårigheter att producera text på svenska. Till exempel substantivet "kollektivtrafik" (fi. julkinen liikenne) orsakar problem eftersom informanten inte kommer att tänka på det. Utöver engelskan är tyska ett annat språk som stör informanten. Det är ändå naturligt att förväxla tyskspråkiga och svenskspråkiga ord sinsemellan för språken är så nära varandra. Engelskans inflytande syns även på det att informanterna hittar på ord som inte ens finns i svenskans ordförråd. Ett exempel på sådant här påhittat ord syns i exempel 11.

Exempel 11

Informant (nr. 2037): *Ja, det där "regulationer" är inte ens ett ord. Det är, det kommer engelska hela tiden. Den tanken om det, men sedan. När bara det engelskspråkiga ordet kommer i minnet och sedan försöker jag bara. (Joo, toikin "regulationer" ei oo ees mikään sana. Se on, mulla tulee englantii koko ajan. Se ajatus siitä, mutta sitten. Kun tulee vaan se englanninkielinen sana siihen, ja sit mä yritän vaan.)*

I exempel 11 berättar informant 2037 att hen har använt ordet "regulationer" även om det inte är ett ord på svenska. Beaktansvärt är att informanten märker det felaktiga ordet senare i intervjun. Det kommer inte fram om informanten har misstänkt sitt språkliga val under skrivprocessen eller om hen lägger märke till sitt ordval i samband med intervjun. Med hänsyn till exempel 11 verkar det vara så att denna informant har svårigheter att producera text på svenska. Hen säger till exempel att "det kommer engelska hela tiden" och "den tanken om det, men sedan". Exemplet återspeglar att informanten har en klar tanke om det som hen vill skriva på svenska men det sker inte på önskat sätt. Informanten verkar vara till och med lite förtvivlad för hen säger "och sedan försöker jag bara".

Engelskans inflytande syns även i det att informanterna försöker avleda svenskspråkiga ord från engelska. Exempel 12 visar detta.

Exempel 12

Informant (nr. 2051): *Därifrån kommer, ja, och jag använder här "impact" eftersom. Jag vet inte, jag minns inte om det är på svenska såsom "impakt". Att pröva litet, eftersom det är "impact" med "c" på engelska. (Sieltä tulee, nii, ja käytän tässä just "impact" ku. En tiedä, en muista, onko se, onko se ruotsiksi niinku "impakt". Just vähän kokeilla, että no englanniksi se on "impact" ceellä.)*

Informanten 2051 har en viss tanke på det vad som hen vill skriva. Hen hittar inte ändå det rätta ordet på svenska men informanten kan det på engelska. På grund av ordets stavning, *impact*, slutar sig informanten till att ordet skulle kunna vara ”impakt” på svenska. Hen använder till och med ordet *impact* men hen är orolig för om ordet skrivs med *c* eller *k*. Denna slutledning fungerar inte ändå eftersom det inte finns ifrågavarande ord i svenska. Således påverkar engelskan svenskans ordförråd eftersom informanten tror att hen kan låna ord från engelska till svenska på detta sätt.

Dessa iakttagelser stärker engelskans starka inflytande eftersom den påverkar användning av svenska. Exempelen 11 och 12 visar hur engelskan påverkar ordvalen. Det är även typiskt att engelskan är det första språket som informanterna tänker på när de skriver på främmande språk. Utöver engelska nämner informant 2001 att hen minns ord på tyska. Hen är inte den enda eftersom tyska även nämns i en annan reflektion av informant 2004. Detta syns i exempel 13.

Exempel 13

Informant (nr. 2004): *Ja, men sedan hade jag en tentamen i tyska i morse så det kom ordet ”cykel” på tyska på grund av det och överhuvudtaget tyskspråkiga ord till huvudet eftersom jag just hade använt tyska. (Joo, mutta sitten mulla oli tänään aamulla saksan tentti, niin sen takia esimerkiksi mulla tuli ”pyörä” heti saksaksi ja muutenkin saksan sanoi päähän, koska mä olin just ennen käyttänyt saksaa.)*

Denna informant i exempel 13 har samma svårighet med svenskan som tidigare informanter men nu är det tyska som orsakar problem. Tyska och svenska är nära varandra eftersom de är besläktade språk. Därför är det förståeligt och naturligt att informanterna kan förväxla dessa språk sinsemellan. Det kommer inte ändå fram i exemplet om tyska orsakar interferens i allmänhet i svenskspråkiga skrivprocesser eller om det är bara denna situation på grund av tidigare tentamen i tyska.

Tyska är inte ändå det enda besläktade språket som nämns i samband med språkliga funderingar över ordförråd och grammatik. En informant berättar att norska försvårar hens kunskaper i svenska eftersom hen har varit i utbyte för en stund sedan i Norge. Där har hen lärt sig norska. Exempel 14 visar informantens funderingar över norska i intervjun.

Exempel 14

Intervjuare: *Nu var det. Där borta korrigerar du. (Nyt oli tota. Tossa käyt korjaamassa.)*

Informant (nr. 2031): *Ja. Under vårterminen skrev jag bara på norska så sedan tänkte jag att det är väl med "i" på svenska. (Joo. Kevätlukukauden kirjotti pelkästään norjaksi, niin sit mä olin silleen et se taisi olla ruotsiksi niinku i:llä.)*

Intervjuare: *Ja, så du har varit i Norge på sistone. Var du i utbyte? (Joo, eli oot ollut Norjassa tässä. Olitko vaihdossa?)*

Informant (nr. 2031): *Ja, jag var i utbyte. (Joo, olin vaihdossa.)*

Som resultat är det oförväntat att en av informanterna berättar att norskan påverkar hens språkliga val. Svenska och norska ord skiljer sig bara litet från varandra vilket kan väcka frågor i stavningen av ord. Denna informant konstaterar ingenting om norskans inverkan på uppsatsens grammatik utan hen tar upp bara ordnivån. Å andra sidan kan det vara att grammatik i svenska inte förorsakar svårigheter om informanten behärskar motsvarande konstruktioner på norska. Med andra ord kan likheten mellan språken även vara en fördel. I nästa avsnitt behandlar jag tekniskt metaspråk som kommer fram i informanternas metaspråkliga reflektioner.

5.1.2 Tekniskt metaspråk

Användning av tekniskt metaspråk i intervjuerna är litet. Bara några informanter kan ge enstaka exempel på grammatikregler eller något begrepp i sina metaspråkliga reflektioner. Ett sådant begrepp är *helsekvens*. Begreppet *helsekvens* kommer fram när informanten skriver uttrycket snabbt i uppsatsen. Detta syns i exempel 15.

Exempel 15

Informant (nr. 2001): *Jag vet inte om det är helsekvens men på det viset "åka bil". (Mä en tiedä onko se helsekvens, mutta silleen "åka bil".)*

Med hjälp av detta exempel är det möjligt att dra slutsatser att informanten 2001 vet vilken betydelse begreppet *helsekvens* har. Hen är inte ändå helt säker på om "åka bil" är ett sådant fast uttryck. *Helsekvens* är inte ett sådant grammatiskt fenomen som tas upp i vanlig språkundervisning i skolan även om det används helsekvenser till exempel i läromaterial. Exempel 15 berättar att informanten möjligtvis känner till grammatiska begrepp. Hen kan till exempel vara studerande i något språkämne. Diskussionen kring *helsekvens* fortsätter inte mer men samma informant nämner "Biff-regel" i grammatik och hen är medveten om kommateringsregler i svenskan. Biff-regeln kommer fram i exempel 16.

Exempel 16

Intervjuare: *Om man tänker på att du hade haft mer tid och det här skulle ha varit någon sådan uppgift som bedöms, att du skulle ha fått ett vitsord för det här. Så skulle du ha gått igenom den här texten på basis av någon grammatikregel alltså se över några vissa saker?* (No jos nyt ajatellaan, että sulla olisi ollut enemmän aikaa ja tää olisi ollut vaikka joku sellainen arvioitava tehtävä, että olisit saanut tästä arvosanan. Niin niin, olisitko käynyt tätä ruotsin tekstiä jonkun tietyn kielioppisäännön perusteella niinku läpi, niinku tarkistanut virkkeestä jotain tiettyjä juttuja?)

Informant (nr. 2001): *Jag har kanske inte någon viss sak utom någon Biff-regel men det är oftast så att jag tänker i varje sats om något är fel och vad som är fel.* (No ei mulla ehkä ole semmoista niinku tiettyä juttua, paitsi joku Biff-regel, mutta sitten jos se on yleensä silleen, että mä niinku niin kun silleen lausekohtaisesti niinku mietin, että onko tässä joku vialla ja mikä on vialla.)

Informant 2001 är den enda som nämner Biff-regeln i metaspråkliga reflektioner. Det är ändå beaktansvärt att Biff-regeln är samma regel som *kon-su-kie-pre*-regeln i den finskspråkiga skolundervisningen men Biff-regeln är på svenska. Biff-regeln är ändå sällsynt i jämförelse med Konsukiepre-regeln. Enligt mig hör talet om Biff-regeln inte till vardaglig diskussion om språket så jag handlar om regeln i tekniskt metaspråk.

Biff-regeln berättar att negation och satsadverbial kommer före verb i en bisats: ”Biff”-bokstäverna står för ”i Bisats kommer Inte Före det Finita verbet”. Medan många andra informanter nämner Konsukiepre-regeln är det oförväntat att en av informanterna använder denna svenskspråkiga version om regeln. På basis av detta kan man konstatera att användningen av Biff-regeln är sällsynt åtminstone i detta material.

Utöver Biff-regeln nämns det även minnesregeln *kon-su-kie-pre*. *Kon-su-kie-pre* betyder detsamma som Biff-regeln men förkortningen kommer från finska. I *kon-su-kie-pre*-regeln betyder ”*kon*” underordnande konjunktion, ”*su*” är subjekt, ”*kie*” är negation och ”*pre*” är predikat. Viktigheten av minnesregeln syns i exempel 17.

Exempel 17

Informant (nr. 2031): *Till exempel just i bisatser, det finns ju den här kon-su-kie-pre där så det har varit en viktig minnesregel till mig.* (No vaikka just sivulauseissa eiks siellä oo just tää kon-su-kie-pre niin se on ollut kyllä mulle tärke muistisääntö.)

Kon-su-kie-pre har varit en viktig minnesregel för informant 2031 för hen berättar att hen använder regeln just i bisatser. Att *kon-su-kie-pre* kommer fram i metaspråkliga reflektioner

är inte överraskande eftersom regeln är ganska populär i svenskundervisningen i skolor i Finland och regeln upprepas mycket på olika skolstadier. Detta syns även i exempel 17 där informanten har tillägnat sig regeln och hen använder den när hen skriver på svenska. Informant 2031 är inte ändå den enda som tänker på *kon-su-kie-pre* i skrivprocessen. Exempel 18 visar att regeln även används av informant 2005.

Exempel 18

Intervjuare: *Okej, tänker du på det här med hjälp av några grammatikregler? (OK, mietitkö ihan jotenkin kielioppisääntöjen kautta?)*

Informant (nr. 2005): *Ja, ordföljder är spotpa och kon-su-li-kie-pre, de är i mina tankar hela tiden. (Joo siis sanajärjestykset on spotpa ja kon-su-li-kie-pre, niinku pyörii kyllä ihan koko ajan mielessä.)*

Informanten använder minnesregeln *kon-su-li-kie-pre* som betyder detsamma som *kon-su-kie-pre* men ”li” står för adverb. Informanten berättar att *kon-su-li-kie-pre* är i hens tankar hela tiden när hen skriver. Minnesregeln verkar vara en viktig del av hennes skrivprocess. Samma informant nämner även en annan minnesregel som är *spotpa*. *Spotpa* gäller ändå snarare i engelskan så det kan vara att informanten förväxlar svenskans och engelskans minnesregler sinsemellan. Möjligtvis har informanten tillämpat *spotpa*-regeln i sin skrivprocess men hen öppnar inte användningen av den mera.

Samma informant som berättar om Biff-regeln (exempel 16) och begreppet helsekvens känner även kommateringsregler i svenska. Detta förstärker att hen kan vara studerande i något språkämne eftersom hen verkar känna olika regler och begrepp. Informanten belyser sin kunskap om kommateringsregler i exempel 17.

Exempel 17

Intervjuare: *Tänker du på några vissa saker där, kommateringsregler eller något sådant? Strukturen eller att det här är talspråkligt och det här är skriftspråkligt eller har du något sådant som du tänker på? (Niin niin tota ajatteletko sä siellä jotain tiettyjä asioita, pilkkusääntöjä tai jotain tämmöistä? Rakennetta tai tai että tää on puhekielistä ja tää on kirjakielistä tai onko sulla jotain sellaista mitä sä mietit?)*

Informant (nr. 2001): *Åtminstone försöker jag tänka på de kommateringsregler eller det att svenskan aldrig har dem. (No ainakin koitan miettiä niitä pilkkusääntöjä tai kun ruotsissa niitä ei ole tyyliin ikinä.)*

Informant 2001 är inte ändå den enda som nämner kommateringsregler i svenskan eller avsaknaden av dem. Även informant 2021 är medveten om regler och lyfter fram detta i sin metaspråkliga reflektion.

Exempel 18

Intervjuare: *Ja, hur gör du, tänker du annars på komman när du skriver?* (Joo kyllä, miten sä muuten, ajatteletko sä pilkkuja, kun sä kirjoitat?)

Informant (nr. 2021): *Mm, svenskan har egentligen inte regler så jag har nu lärt mig att det inte finns någont, att när du säger ”men” skulle det alltid komma ett komma så nu har jag blivit van vid att de inte kommer, att jag använder dem nu som jag själv vill på så sätt att när det är för lång sats försöker jag pausera den.* (No kun ruotsissahan oikein niillä ei ollut sääntöjä, että mä oon nyt niinku oppinut siihen, että niinku että ei ole mitään että kun sä sanot ”men” niin siihen tulis aina pilkku, niin nyt mä oon niinku tottunut jo siihen että ei niitä tule, että nyt mä käytän niitä ihan niinku silleen oman maun mukaan silleen, et kun on liian pitkä lause vaikka, niin sitten koittaa niinku tauottaa sitä.)

Även om kommateringsregler som saknas inte är en särskilt väsentlig regel i svenskan återspeglar det att dessa informanter har språkkännedom om svenskan i någon mån. Denna språkkännedom kommer inte mer fram i reflektioner vilket är beaktansvärt: informanterna skulle troligen kunna motivera sina språkliga val och korrigeringar med hjälp av sin språkkännedom. Orsaken till detta framgår inte i reflektionerna men det kan till exempel vara att intervjuaren inte ställer frågor som är tillräckligt exakta.

Några informanter lyfter upp grammatikregler som handlar till exempel om pronomen i bisatser samt substantivens obestämda och bestämda former i samband med vissa ord.

Informant 2024 berättar om det hur hen använder substantiv efter orden ”varje”, ”samma” och ”båda”. Exempel 19 belyser dessa regler.

Exempel 19

Intervjuare: *Minns du ändå några grammatikregler?* (Onko sulla muistissa kuitenkin vielä jotain kielioppisääntöjä?)

Informant (nr. 2024): *Ja, jag har de här konsukiepre och. Vilka andra finns det.* (Joo mulla on nää konsukiepre ja. Mitä näitä nyt on niin.)

Intervjuare: *Ja, minns du några andra? Har du använt sådana som nödvändigtvis inte handlar om ordföljden, finns det någont sådant som du har använt till några andra saker?* (Joo, tuleeko mieleen

jotain muita? Onko sulla ollut käytössä jotain sellaisia mitkä ei välttämättä koske sanajärjestystä, että onko olemassa jotain sellaista, mitä sä oot käyttänyt joihinkin muihin?)

Informant (nr. 2024): *Ja, de finns troligen, jag vet inte. Jag minns något från gymnasiet att det åtminstone kommer den korta formen med "samma" och "varje" och sedan den långa formen med "båda".* (Niin on, on varmaan, en mä tiedä. Mulle tulee mieleen jostain lukiosta just jotain, että että ainakin jotain, että "samma" niin sen kanssa tulee aina lyhyt muoto ja sitten "varje", sen kanssa tulee lyhyt muoto ja sitten "båda" tulee pitkä.)

Utöver *kon-su-kie-pre* kan informant 2024 (exempel 19) ge ganska exakt information om olika former av substantiv i samband med vissa ord. "Den korta formen" och "den långa formen" betyder substantivets obestämda och bestämda former i detta sammanhang. Dessa grammatikregler härstammar från gymnasietiden men informanten minns dem klart. Hen kan sannolikt även andra grammatikregler eftersom hen säger "de finns troligen". Informanten berättar inte ändå mer om dem även om hen verkar vara en kunnig språkbrukare.

Informant 2003 påminner däremot sig om pronomen *ingen, inget* och *inga* och deras användning i bisatser. Hen ger inte någon explicit regel om dessa pronomen i bisatser men hen låter förstå att hen känner regeln om dem. Ytterligare nämner hen *att* som hen vet att är en underordnande konjunktion, subjunktion. Såsom föregående informant i exempel 19 har informant 2003 lika exakt kunskap om språket eftersom hen kan redogöra för regeln utan besvär och med sina egna ord.

Exempel 20

Informant (nr. 2003): *Jag försöker tänka på det att vad allt finns i det här just nu att. Men kanske synnerligen i slutet av texten märker jag. Jag hade en sådan. Just i slutet av texten finns det en sådan struktur där jag använde. Underordnande konjunktion "att" och sedan började jag tänka på mycket det att, att jag skulle vilja använda "ingen, "inget" eller "inga" men sedan. Men sedan började jag fundera på "Den här är ju bisats".* (Yritän mieltä sitä, että mitä kaikkea tuossa nyt just oli, että tota. Mutta ehkä siellä varsinkin loppupuolella, niin mä huomaan. Mulla oli semmoinen yks tota. Niin no just siellä loppupuolella oli semmoinen rakenne, mis, missä mä niinku käytin. Alistuskonjunktioo att ja sitten mä aloin siinä mieltä tosi paljon sitä, että mä haluaisin käyttää niinku ingen, inget tai inga mutta sitten tota. Mutta sitten mä aloin sitä niinku pohtia "Hetkinen, tää on sivulause".)

Båda ovanstående exemplen (19 och 20) visar att informanterna har explicit kunskap om språket. De kan berätta noggrant om enskilda regler som finns i svenskan. Beaktansvärt är det ändå varför de inte berättar mer om grammatikregler och begrepp om de har sådan kunskap.

Orsaken till detta kan vara till exempel att det känns svårt att uttrycka regler och begrepp i ord eller att intervjuare inte kan ställa tillräckligt exakta frågor.

Sammantaget består tekniskt metaspråk i denna avhandling av begreppet *helsekvens*, minnesreglerna konsukiepre och biff-regeln samt enstaka grammatikregler om substantivets former och pronomen i bisatser. Med andra ord är antalet tekniskt metaspråk litet. I nästa avsnitt 5.2 svarar jag på min andra forskningsfråga som handlar om sammanhang där metaspråk används.

5.2 Metaspråkets språkliga sammanhang

Metaspråk som kommer fram i metaspråkliga reflektioner är både icke-tekniskt och tekniskt. Den största delen av metaspråk är dock icke-tekniskt och antalet tekniskt metaspråk är litet. I detta avsnitt analyserar jag i vilka språkliga sammanhang som informanterna använder metaspråk. Med språkliga sammanhang betyder jag de punkterna i intervjun där speciellt kommer fram metaspråk.

Gemensamt för allt metaspråk är att det kommer fram i samband med vissa språkliga fenomen när informanter funderar över dem. Dessa språkliga fenomen orsakar utmaningar hos informanter och därför funderar de på fenomenen. Sådana är synonymer i svenskan, genus, species, kongruens, prepositioner, ”att” före infinitiv och ordföljden i bisatser. Typiskt för dessa ovannämnda är att informanter oftast inte kan förklara regler bakom ett fenomen. Exempel 21 beskriver svenskans synonymer.

Exempel 21

Informant (nr. 2004): *Ja, jag har antagligen funderat på vilket ord som motsvarar ”matkustaa” passar där. ”Åka” eller ”resa” och sedan om man förstår av sammanhanget att det där hänvisar till staden.*
(Joo mä varmaan miettinynt että mikä matkustaa sopii tuohon. ”Åka” vai ”resa” ja sitten että ymmärtääkö tuosta yhteydestä että toi viittaa sinne niinku kaupunkiin.)

Som exempel 21 visar funderar informanten på synonymerna *åka* och *resa*. Denna metaspråkliga reflektion återspeglar att informanten har kunskap om svenskans ordförråd i någon mån för hen vet att orden är synonymer och det är möjligt att använda båda. Informanten verkar annars vara en erfaren skribent eftersom hen även tänker på sammanhangen och hänvisningar i sin text. Likartade synonymer funderar informant 2022 på i exempel 22.

Exempel 22

Informant (nr.2022): *I det här märker jag att jag funderar på de här synonymerna. Jag har nu märkt om det syns nyss i det här, men jag funderar på om jag väljer "kompisar" eller "vänner".* (Tossakin mä huomaan, että niinku miettii näitä synonyymejä. Mä oon nyt huomannut, että näkyykö tuossa äsken, mutta mä mietin että laitanko mä "kompisar" vai sitten "vänner".)

Informanten förklarar sin paus i skrivprocessen med val av synonymer. Beaktansvärt är att dessa synonymer är ganska nära varandra och till och med närmare än *åka* och *resa* i exempel 21. Antagligen orsakar denna fundering över synonymer inte större problem utan informanten väljer bara mellan dessa två alternativ.

Synonymer till nästan samma ord väcker frågor hos två informanter. Orsaken till detta kan vara att informanterna är ovana vid att skriva texter just på svenska och därför orsakar det funderingar över att välja ord som passar bäst för texten. Andra funderingar över ordförråd framkommer inte i intervjuerna, utan funderingar handlar om grammatik. Exempel 23 belyser problemet med svenskans prepositioner.

Exempel 23

Intervjuare: *Så vad tänker du här? Tänker du på ordförråd eller hur kan du utforma det?* (Ni mitä siinä mietit? Mennäänkö sanatasolla vai muotoilu?)

Informant (nr. 2005): *Sannolikt är det preposition. De är mycket svåra till mig och man behöver alltid tänka på vad prepositioner betyder, att de inte kommer automatiskt.* (Todennäköisesti prepositio. Ne o mulle todella vaikeita, ja ainahan ne täytyy miettiä, mikä prepositio tarkoittaa mitäkin, et ne ei tule silleen automaattisesti.)

Denna informant nämner inte vilken preposition som är svår för hen. Hen berättar att "man behöver alltid tänka på vad prepositioner betyder" vilket avslöjar att prepositioner sannolikt inte har automatiserats hos informanten. "Att de inte kommer automatiskt" berättar däremot att informanten inte är van vid att använda sin kunskap i svenska eller det var inte fråga om något fast prepositionsuttryck som informanten möjligtvis skulle kunna utantill. Utöver prepositioner vållar genus samt species och kongruens utmaningar hos informanterna. Ett exempel på svårigheter i genus syns i exempel 24.

Exempel 24

Informant (nr. 2021): *Så sedan tänker jag på om det är "en" eller "ett". (Niin sit mä mietin et olikse "en" vai "ett"?)*

Intervjuare: *Jag frågar att när du tänker på om det är "en" eller "ett" så hur tänker du på det? (Mä kysynkin tossa että et kun sä mietit että onko se en vai ett niin miten sä mietit sitä?)*

Informant (nr. 2021): *Sedan börjar jag alltid böja det i huvudet. (Sit mä lähen aina tota taivuttamaan sitä päässä.)*

Valet av genus gör informanten nummer 2021 betänksam. Hen berättar att hen löser problemet i genus genom att böja substantiv. Antagligen har denna informant bra kunskaper i svenska eftersom hen kan böja substantiv och hen minns genus av ord med hjälp av böjning. Informanten nämner inte några regler i böjningen eller ändelser i olika deklinationer. Därför vet man inte hur hen gör valet mellan *en* och *ett*.

Informant nummer 2022 funderar på samma sak och ytterligare tänker hen på användningen av substantivets former. Exempel 25 visar detta.

Exempel 25

Informant (nr. 2022): *Jag blir tvungen att fundera på böjningen av ord och det som jag har är just det om det kommer en bestämd eller obestämd form så det funderar jag alltid på i någon mån. (Joutuu vähän niinku pohdiskelmaan ja vähän niinku sanojen taivutuksia ja ja se mikä mulla on just niin että se että tuleeko määräinen vai epämääräinen muoto niin sitä sitä jonkun verran sitten aina pohdiskelen.)*

Enligt exempel 25 böjer informanten först ord och börjar sedan tänka på vilken som form hen borde använda. Informanten säger "så det funderar jag alltid på i någon mån" vilket kan betyda att informanten behärskar svenskan ganska bra eftersom hen tänker på böjningen samt användning av olika former "i någon mån". Särskilt användningen av olika former kan vara utmanande.

Även kongruens är ett språkligt fenomen som överlappar med tidigare nämnda fenomen. I exempel 26 reflekterar informant 2019 över kongruens och hur hen tar det i hänsyn under skrivprocessen.

Exempel 26

Informant (nr. 2019): *Så i svenskan funderar jag mycket på att. Eller jag märker att det kan hända plötsligt. När jag skriver så det kan komma till exempel "en" och sedan ett adjektiv i en felaktig form i misstag och sedan substantivet så. Jag liksom granskar ibland det om jag på sätt och vis har allt i ett*

rätt genus. (Niinku ruotsissa mietin tosi paljon sitä, että. Tai mä huomaaan että mun saattaa niinku lennosta. Kun mä kirjoitan niin tulla silleen vaikka ”en” ja sitten adjektiivi vahingossa väärässä muodossa ja sitten sitten se substantiivi niin sitten. Mä niinku sitä tarkastelen joskus, että onko mulla kaikki niinku oikeassa suvusta tavallaan.)

Denna informant granskar om hen har alla ord i rätta former vilket är väsentligt i svenskan. För att göra detta behöver informanten vara medveten om böjningar av adjektiv och substantiv. Informanten berättar att hen kan göra slarvfel för hen säger ”det kan hända plötsligt”. Jag tolkar att informanten gör sådana här fel när hen skriver snabbt. Detta kan signalera om det att informantens språkkunskaper och särskilt kongruens inte har automatiserats. Trots detta verkar informanten ha bra språkkunskaper i svenska eftersom hen överhuvudtaget ta hänsyn till kongruens och vet hur man böjer ord i olika ordklasser.

Exemplen 24, 25 och 26 presenterar informanternas metaspråkliga reflektioner kring genus, species och kongruens. För att få reda på genus av ett visst substantiv böjer informant 2021 ordet i huvudet. Hen förklarar inte ändå närmare vilken ramsa som hen använder eller nämner inga tekniska termer. Informant 2022 grubblar däremot på bestämdhet och obestämdhet i svenskan. Det är naturligt särskilt om informanten talar finska som modersmål: finskan har inte species så det kan orsaka problem i språket som har det. Genus och species har däremot en nära anknytning till kongruens som får informant 2019 att tänka. Denna informant berättar att hen försöker ta hänsyn till kongruens det vill säga att alla ord står i den rätta formen. Ändå belyser hen inte mer kongruens, till exempel genom att berätta någon regel om kongruensen av adjektiv och substantiv.

Metaspråkliga reflektioner avslöjar att informanterna även funderar på svenskans ordföljd i bisatser. I ordföljden tänker de bland annat på placeringen av negation och verb. Ingen av dessa två informanter som har svårigheter med bisatsordföljden nämner *kon-su-kie-pre*-minnesregeln i sitt metaspråk fast den brukar vara ganska vanlig. I exempel 27 syns metaspråkliga reflektioner kring bisatsordföljden.

Exempel 27

Intervjuare: *Vad händer där?* (Mitäs tuossa tapahtuu?)

Informant (nr. 2019): *Någon, nu minns jag inte, eftersom jag har ett sådant minnesspår av båda. Att om det först bör komma ”inte” eller först hjälpverb. Jag känner att jag förväxlar den här saken nu med någon annan sak.* (Joku nyt mä en just muista koska mulla on niinku molemmista semmoinen

muistijälki. Että pitääkö ensin tulla *inte* vai ensin apuverbi. Musta tuntuu, että mä sekoitan tän asian nyt johonkin toiseen asiaan.)

I detta språkliga sammanhang kommer fram metaspråk som handlar om bisatsordföljd och svårigheter i den. Informanten tänker på om hen borde skriva en negation eller hjälpverb först. Hen nämner inte konsukiepre-regeln som skulle ha varit en stor hjälp om hen bara kan använda regeln. Informanten tror att hen har förväxlat två saker sinsemellan men det kommer inte fram vilken annan sak som det är fråga om. Hen verkar vara osäker på denna grammatikregel och därför tar hen en lite längre paus. I nästa exempel 28 funderar informanten på samma grammatikregel på motsvarande sätt men skillnaden mellan exemplen är att informanten i exempel 28 lägger märke till sina grammatikfel.

Exempel 28

Informant (nr. 2022): *Först lade jag negationen i bisatsen till ett fel ställe av misstag. Sedan skulle jag tänka på att "Javisst, nu är den i ett fel ställe" och sedan korrigerade jag det. Det kan vara att efteråt eller om en stund fattar man att det går fel.* (Ensin laitoin vahingossa sivulauseessa niin kun kieltosana väärään kohtaan. Sitten piti miettiä, että ai niin, että nyt se on väärässä kohtaa ja sitten korjasin sen. Saattaa olla, että jälkeempäin tai niinku että siinä ihan hetken päästä tajuaakin, että ei että tää menee nyt väärin.

Denna informant har kunskap om svenska i någon mån eftersom hen märker sitt fel i ordföljden och korrigerar felet. Felet gäller negation och dess placering i bisatsen. Det som är typiskt för skrivprocessen är att informanten inte märker sitt fel genast i den stunden när hen skriver: informanten säger att "det kan vara att efteråt eller om en stund fattar man att det går fel" vilket oftast stämmer i skrivande. Sådant här metaspråk återspeglar att informanten kan vara en erfaren skribent eftersom hen är medveten om detta i textproduktion. Ytterligare märker hen det gjorda grammatikfelet i texten och korrigerar det så grammatiken i svenska är antagligen bekant för hen åtminstone i någon mån. Hen nämner ändå inga regler så det är möjligt att informanten gör korrigeringen med tanke på språkörat.

Som exemplen 19 och 28 visar spelar minnesregeln *kon-su-kie-pre* en viktig roll hos dessa två informanter. Det är naturligt eftersom regeln hjälper informanterna att uppfatta den rätta ordföljden i bisatser. Placering av negation och verb är det som skiljer bisatser från huvudsatser så det är förväntat att detta kan orsaka svårigheter och således framkommer metaspråk även.

Det sista grammatiska fenomenet som informanterna nämner i sina reflektioner är infinitivmärket *att* och dess användning. Alla tre informanter 2032, 2043 och 2049 som talar om *att* i sina metaspråkliga reflektioner funderar på det om man behöver använda ordet. En fundering på användningen av *att* kommer fram i exempel 29.

Exempel 29

Intervjuare: *Nu kommer det en paus i slutet, minns du vad du funderar eller granskar du?* (Nyt tulee viel tauko siihen loppuun, muistaks sä mitä sä mietit vai tarkastaks sä vai?)

Informant (nr. 2032): *Det kan vara att jag läser den där texten och sedan funderar jag länge om "att" hör till före "resa" eller är det bara "resa". Så jag kunde tänka på det.* (Voi olla, et mä luen tota tekstiä ja sitten mä mietin pitkään kanssa tota kuuluuks tonne "att" tonne "resa" eteen vai onks se vaan resa? Niin saatoin miettiä sitäkin.)

Informanten tänker länge på om hen borde tillägga "*att*" före verbet *resa*. Hen säger ändå ingenting om det som står före verbet *resa* vilket är avgörande i användningen av *att*. I sitt metaspråk skulle det ha varit möjligt för denna informant att fundera på till exempel hjälpverb som hör till grundläggande saker i svenskans grammatik. Likadana funderingar har informant 2043 i exempel 30.

Exempel 30

Intervjuare: *Ja, du behövde inte tänka på att hur man böjer det ordet.* (Joo joo, ei tarvinnut lähteä miettimään, että miten se niinku, miten se taipuu se sana.)

Informant (nr. 2043): *Nej, säkerligen det att hur det "att" fungerar efter ordet, så det har jag kanske tänkt på.* (Öö ei, varmaan se, että että miten se toimii se "att" siin jälkeen niin sitä mä oon ehkä miettinyt.)

Enligt exempel 30 tänker informanten på det om hen behöver använda *att* eller inte. Hen funderar på detsamma som informant 2032 i föregående exempel, exempel 29, det vill säga hen är osäker på användningen av *att*. Det är sannolikt att informanten inte minns några regler om användning av *att* eftersom hen inte nämner dem i sin metaspråkliga reflektion. Även exempel 31 är likadan med föregående exempel och visar problematik med *att*.

Exempel 31

Intervjuare: *Just det, du funderar på, vad funderar du på den här grammatiken?* (Aa, sä mietit, mitä sä mietit täst kieliopist?)

Informant (nr. 2049): *Just allt att hur jag utformar att man får det tempus som dem bör vara i. Presens eller om man behöver använda det där "att".* (No just kaiken miten mä muotoilen, että saadaan se missä aikamuodossa niiden pitää olla tai. Preesens tai pitääkö käyttää tota "att".)

Denna informant funderar på två olika saker som är tempus och *att*. Troligen tänker hen på dessa saker separat eftersom de inte har något att göra med varandra. Det framkommer inte heller grammatikregler i detta exempel. Orsaken till detta kan vara att reglerna om användning av *att* inte upprepas lika mycket som man upprepar till exempel minnesregeln *kon-su-kie-pre* i skolundervisningen. Därför kan det vara så att informanterna helt enkelt inte minns eller kan dessa regler i svenskan.

Med tanke på dessa exempel 29, 30 och 31 verkar det vara så att informanterna inte utnyttjar någon regel om användningen av *att*. Det skulle ha varit möjligt att lyfta fram till exempel hjälpverb och deras anknytning till ämnet eftersom de är grundläggande grammatikregler som redan lärs i årskurser 7-9 i den grundläggande utbildningen. Brist på mer exakta regler kan antagligen förklaras med informanternas svaga kunskaper i svenska. Till exempel informant 2043 berättar i tidigare exempel 1 och 6 att hen behärskar varken svenskans grammatik eller ordförråd. En annan orsak kan vara det att de inte har använt svenska på länge. Därför kan det vara naturligt att informanterna inte minns olika enstaka grammatikregler.

Sammantaget kan det konstaterats att metaspråk framkommer i sammanhang som handlar om svårigheter med svenska. Dessa svårigheter anknyter huvudsakligen till olika grammatiska fenomen som är genus, species, kongruens, prepositioner, *att* före infinitiv och ordföljden i bisatser. I ordförrådet tänker informanterna på synonymer. Gemensamt för metaspråk vid dessa sammanhang är det att funderingar på grammatiska regler inte framkommer vilket stöder tidigare iakttagelser av ringa metaspråk. I kapitel 6 ger jag en helhetsbild om resultaten som jag har presenterat i detta kapitel. Ytterligare resonerar jag orsaker bakom dessa resultat samt jag jämför dem med tidigare forskning.

6 Sammanfattande diskussion

I denna avhandling har jag undersökt användningen metaspråk i metaspråkliga reflektioner efter en skrivprocess på svenska. Som material har jag använt intervjuer som har insamlats som del av ett större forskningsprojekt KISUVI. Informanterna har skrivit en svenskspråkig text om körkortets för- och nackdelar och de har intervjuats efter skrivande om skrivprocessen.

Syftet med min avhandling var att belysa metaspråk och dess användning i samband med skrivprocesser. Mina forskningsfrågor handlade om hurdan metaspråk skribenterna använder i sina metaspråkliga reflektioner och i vilka sammanhang som skribenterna använder metaspråk. Jag jämför även mina resultat med tidigare forskning d.v.s. undersökningar av af Geijerstam och Folkeryd (2020) samt Toropainen, Lahtinen och Åberg (2020) i slutet av detta kapitel. Ytterligare funderar jag på vilken betydelse som kan dessa resultat ha med tanke på framtiden.

Vad gäller metaspråk och dess karaktär i metaspråkliga reflektioner i min studie kan det visas att metaspråk är icke-tekniskt och vardagligt till största delen. Informanterna kan berätta om sin skrivprocess och förklara sina korrigeringar och pauser men de gör det för det mesta utan grammatiska termer. De flesta informanterna litar ändå på det som låter eller ser rätt ut: med andra ord använder de sin språkkänsla. Informanterna motiverar sin användning av språkörat med bristfälliga kunskaper i svenskans grammatik eller ordförråd.

Det är även möjligt att tidsgränsen det vill säga 30 minuter tid att skriva en uppsats påverkade det att informanterna bara valde enligt sin språkkänsla. Möjligtvis upplevde informanter att de inte har tillräckligt tid att tillämpa grammatikregler. För informanterna kunde tidsgränsen kännas som stress och därför har de gjort snabba val utan att ha tänkt grundligt på grammatikregler. Å andra sidan har en del av informanterna inte använt svenska länge vilket gör skrivande svårare. Detta syns till exempel i det att informanterna inte hittar passande ord eller minnas olika grammatikstrukturer.

Den sista saken som informanterna lyfter fram i sitt icke-tekniska metaspråk är interferens från andra främmande språk, särskilt från engelska och tyska men till och med norska nämndes av en informant. Interferens syns särskilt i det att informanterna förväxlar ord mellan olika språk och det är svårt att återkalla svenskspråkiga ord i minnet. Denna observation av

främmande språk bevisar att engelska spelar en viktig roll i informanternas språkkunskaper eftersom den försvårar skrivande hos många informanter. Interferens som kommer från tyska kan förklaras med det att tyska och svenska är besläktade språk vilket kan orsaka fel speciellt i ordförrådet och stavningen av ord. Detsamma gäller norska: likhet mellan språken kan orsaka svårigheter i skrivande.

Tekniskt metaspråk i intervjuerna täcker endast ett begrepp, två minnesregler och några grammatikregler som är enskilda men exakta. Det nämns begreppet *helsekvens* samt minnesregler *Biff-regeln* och *konsukiepre* i intervjuerna. Även om *Biff-regeln* betyder detsamma som *konsukiepre*-minnesregeln är det mycket ovanligare att använda den svenskspråkiga *Biff-regeln* och bara en informant gör det. Det var inte överraskande att informanterna lyfter fram *konsukiepre*-regeln i sitt metaspråk: regeln betonas mycket i skolundervisningen och därför minns många den.

Reglerna som informanterna lyfter fram i sina metaspråkliga reflektioner med tekniskt metaspråk är substantivets obestämdhet eller bestämdhet efter vissa ord och pronomen *inget*, *inget* och *inga* i bisatsen. Det finns inte egentliga problem med dessa saker utan informanterna råkar fundera på dem samtidigt när de tittar på sina skrivprocesser. Intressant är att informanterna kan konstatera dessa regler omedelbart vilket antyder att de behärskar reglerna ganska lätt. Med andra ord kan det antas att dessa informanter har till och med mer exakta kunskap om svenskan men de lyfter inte fram det i intervjuerna. Det kan finnas många orsaker till detta: informanterna kan uppleva att de inte kan uttrycka grammatiska begrepp eller regler i ord eller intervjuaren frågar inte tillräckligt exakta frågor om korrigeringar och pauser.

Detta väcker frågor om intervjuare och hens roll i intervjuer. Oftast är intervjufrågor ganska allmänna och intervjuare preciserar inte frågor till små detaljer. Med tanke på avhandlingen skulle det ha gett betydligt mer kunskap om tekniskt metaspråk om informanterna hade uttryckt sin möjligtvis existerande språkkunskap i ord med hjälp av exakta frågor. Å andra sidan har antalet intervjuade varit ganska stort och tid i intervjuerna har varit begränsad så intervjuare har möjligtvis velat undersöka skrivprocesser på allmän nivå: hen har kanske litat på att informanterna själva berättar mer ingående kunskap om till exempel olika val i grammatik.

Sammanhang där metaspråk framkommer gäller vissa språkliga fenomen, särskilt sådana som informanterna har svårigheter med. Dessa fenomen är olika grammatikstrukturer som orsakar

svårigheter i skrivande och de får informanterna förklara och fundera på pauser och korrigeringar. Sådana här fenomen är genus, species, kongruens, prepositioner, användning av *att* samt ordföljden i bisatser. Även synonymer i ordförrådet får informanterna att tänka. För det mesta är det så att informanterna inte kan eller minns regler som skulle hjälpa dem att göra rätta grammatiska val i skrivprocessen. Detta stöder min iakttagelse av det att den största delen av metaspråk i intervjuerna är icke-tekniskt.

Resultaten i min avhandling är huvudsakligen i linje med tidigare forskning. Undersökningen av af Geijerstam och Folkeryd (2020) motsvarar inte helt min avhandling i metoden eller till resultaten men det finns motsvarigheter mellan dem. Enligt af Geijerstam och Folkeryd kräver metaspråk mycket språklig kunskap för att bli explicit. Ytterligare behövs det tid. Båda resultaten gäller även i min avhandling: de informanterna som inte har språklig kunskap om svenskan kan inte producera metaspråk eller i alla fall tekniskt metaspråk. Utöver detta konstaterar informanterna att tidsgränsen påverkar skrivprocessen genom att skapa stress. Det kan även vara att informanterna inte upplever att intervjuer var tillräckligt lugna situationer att berätta om skrivprocessen och det påverkar användningen av metaspråk.

Undersökningen av Toropainen, Lahtinen och Åberg (2020) har mycket gemensamt med min avhandling och således är resultaten ganska likadana. Även i min studie är användningen av tekniskt metaspråk litet och språkkänslan det vill säga intuition spelar en viktig roll i metaspråkliga reflektioner. Såsom i undersökningen av Toropainen, Lahtinen och Åberg har även informanterna i min studie tillägnat sig den pedagogiska minnesregeln *konsukiepre*. Det finns ytterligare vissa grammatiska fenomen som orsakar utmaningar för informanter. Å andra sidan är det ändå nyttigt att ha svårigheter med grammatik eftersom det är det som lyfter upp metaspråk till största delen och möjliggör att undersöka det.

Teorigrunden som jag har använt i min studie är relevant för denna avhandling. Allt baserar sig på Flavells (1976) begrepp metakognition som betyder individens medvetenhet om sin kunskap i svenska i min studie. Med andra ord är det omöjligt att lyfta fram tekniskt metaspråk om man inte har sådan här metakognition. Utöver metakognition har metaspråk och metaspråklig reflektion en viktig roll i min studie och de är väsentliga begrepp i analysen och rapporteringen av resultaten. Teorier som avhandlingen bygger på fungerar som bra verktyg i analysen av materialet och de stöder min materialbaserade innehållsanalys.

Vad som kommer metoden i denna studie är min studie en kvalitativ materialbaserad innehållsanalys vilket betyder att resultaten är mina subjektiva tolkningar om metaspråket. Till exempel det hur jag uppfattar metaspråk kan möjligtvis påverka resultaten i denna studie. Ytterligare är det beaktansvärt att jag har skapat kategorier som jag använder i analysen samt att iakttagelser av materialet är min egen tolkning.

Resultaten av denna studie kan vara användbara i skolundervisningen i svenska. Genom att undersöka metaspråk är det möjligt att ta reda på vad som inlärare vet om ordförråd och grammatik i svenska samt om denna kunskap är explicit eller implicit. Metaspråkliga reflektioner kan även avslöja vilka saker som orsakar utmaningar för inlärare. Således är det möjligt att ta dessa saker bättre hänsyn till i undervisningen.

Litteratur

- Berry, Roger, 2005: Making the Most of Metalanguage. *Language awareness*, 2005, Vol.14 (1), s. 3-20. Tillgänglig: <https://web-p-ebsochost.com.ezproxy.utu.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=662265a0-2a3f-434d-8d99-f2264f8dc134%40redis> (Hämtad 26.10.2023)
- af Geijerstam, Åsa, Folkeryd, Jenny, 2020: Utveckling av metaspråk för tidigt skolskrivande. Grænsegængere og grænsedragninger i nordiska modersmålsfag, 2020. Tillgänglig: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1426794/FULLTEXT01.pdf> (Hämtad 8.9.2024)
- Haukås, Åsta, 2018: Metacognition in Language Learning and Teaching: An Overview. *Metacognition in Language Learning and Teaching*, 2018. Tillgänglig: <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/24185/1005946.pdf> (Hämtad 7.9.2023)
- Karolinska Institutet, 2023. Tillgänglig: <https://medarbetare.ki.se/utbildningsstod/undervisning-och-larande/pedagogik-i-vil/peer-learning-guiden/reflektion-peer-learning> (Hämtad 26.1.2023)
- Kisuvi, 2022. Tillgänglig: <https://sites.utu.fi/kisuvi/> (Hämtad 24.3.2024)
- Lindgren, Eva & Sullivan, Kirk P.H., 2006: Writing and the Analysis of Revision: An Overview. *Computer Key-Stroke Logging and Writing: Methods and Applications*, Elsevier 2006. Tillgänglig: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/reader.action?docID=270278&ppg=37&pq-origsite=primo> (Hämtad 17.2.2024)
- Seiler-Holmer Gudrun, 2014: L1-inlärare i L2-klassrummet-En intervjustudie med gymnasielärare i moderna språk. Tillgänglig: <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOID=4255286&fileOID=4255314> (Hämtad 23.10.2023)
- Toropainen, Outi, Lahtinen, Sinikka & Åberg, Anne-Maj, 2020: Metaspråklig kunskap i andraspråksskribenters reflektioner. Tillgänglig: https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/159836/Nordand_2020_Toropainen%20et%20al.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Hämtad 9.10.2024)
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi 2018, uudistettu laitos.

Wenden, Anita L., 1998: Metacognitive knowledge and language learning. *Applied linguistics*, 1998-12, Vol.19 (4), p.515-537. Tillgänglig: <https://web-p-ebsohost-com.ezproxy.utu.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=8dc3ebb2-22aa-4b83-ae18-c593fd16f868%40redis> (Hämtad 11.10.2023)

Lyhennelmä

Tutkimuksen taustaa

Ihmiselle on tyypillistä kyky pohtia elämää ja reflektoida omaa toimintaa. Tätä kutsutaan metakognitioksi, joka on John Flavellin (1976) määritelmän mukaan ihmisen tietoa omista kognitiivisista prosesseista sekä kaikesta, mikä liittyy niihin. Metakognition voidaan katsoa koostuvan kolmesta eri osa-alueesta: metakognitiivisesta tiedosta, metakognitiivisista kokemuksista sekä metakognitiivisista strategioista.

Metakognition käsite on kuitenkin ollut keskeisyydestään huolimatta vaikea määrittellä, sillä käsite voidaan määrittellä monella eri tavalla. Määrittelyyn vaikuttaa aina tutkija, hänen taustansa ja tutkimuskenttensä. Muun muassa tutkija A.L. Wenden (1987) on huomionnut metakognition käsitteen suhteessa kielenoppimiseen ja opetukseen. Tutkimuksessani metakognitio ymmärretään yksilön tietoisuudeksi omasta tietämyksestään, eli mitä yksilö tietää ruotsin kielen taidostaan ja miten hän sanoittaa tätä tietämystä metakielen avulla.

Muita keskeisiä käsitteitä tutkimuksessani ovat metakieli ja metakielellinen pohdinta. Myös metakielen käsite voidaan määrittellä usealla eri tavalla, mutta tässä tutkimuksessa metakielellä tarkoitetaan kielenkäyttöä, jota käytetään kielestä keskustelemiseen (Berry 2005:5). Lahtinen, Toropainen ja Åberg (2020) ovat tutkimuksessaan määritelleet metakielellisen pohdinnan sen sijaan tietoiseksi ja harkituksi pohdinnaksi kielestä ja käyttäen tätä myös itse määritelmänä tutkimuksessani.

Tutkimukseeni kytkeytyy vahvasti myös kirjoitusprosessin käsite. Kirjoitusprosessi ei prosessina eroa muista kognitiivisista prosesseista, vaan siihen vaikuttavat vahvasti muun muassa ulkoiset tekijät. Kirjoittaminen nähdään prosessina, johon kuuluu kolme eri vaihetta: ensin kirjoittaja suunnittelee tekstin, toiseksi hän sanoittaa päässä olevat ajatuksensa kirjalliseen muotoon ja kolmannessa vaiheessa kirjoittaja arvioi kirjoittamaansa tekstiä ja tekee tarvittavia korjauksia. Näin ollen kirjoitusprosessi on myös oppimisprosessi, sillä samalla kirjoittaja oppii tekstistä ja sen tavoitteista, kun hän muokkaa tekstiään.

Kirjoitusprosessiin tuo myös oman haasteensa vieraalla kielellä kirjoittaminen. Tämä ilmenee esimerkiksi oikeanlaisen sanaston ja rakenteiden käyttämisessä. (Lindgren, Sullivan 2006)

Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, millaista metakieltä kirjoittajat käyttävät kirjoitusprosessista kertoessaan ja missä yhteyksissä metakieltä esiintyy. Metakielellä tarkoitan sitä, onko metakieli teknistä vai ei-teknistä: teknisessä metakielessä kirjoittaja käyttää kieliopillisia käsitteitä ja sääntöjä kuvaillaessaan kirjoitusprosessia, kun taas ei-tekninen metakieli on arkipäiväistä kerrontaa kielestä ilman teknisiä käsitteitä tai sääntöjä. Tutkimuksessani on kaksi tutkimuskysymystä:

1. Minkälaista metakieltä kirjoittajat käyttävät kirjoitusprosessista?
2. Missä yhteyksissä kirjoittajat käyttävät metakieltä?

Tarkemmin sanottuna selvitän näiden tutkimuskysymysten avulla, minkälaista metakieltä kirjoittajat käyttävät selittääkseen kirjoitusprosessissa ilmeneviä taukoja ja korjauksia. Lisäksi selvitän, minkälaisissa kielellisissä yhteyksissä metakieltä käytetään.

Aineisto ja tutkimusmenetelmät

Yhteensä 17 kirjoittajaa kirjoitti lyhyen ruotsinkielisen tekstin ajokortin eduista ja haitoista. Aikaa kirjoitelman kirjoittamiselle oli 30 minuuttia ja tehtävässä ei saanut käyttää apuvälineitä. Kirjoitusprosessit tallennettiin näppäintallennusohjelmalla, joka näyttää muun muassa kirjoitusprosessissa tapahtuvat tauot ja korjaukset. Kirjoittamisen jälkeen kirjoittajia haastateltiin suomeksi heidän kirjoitusprosessistaan. Tutkimukseni aineistona käytän näitä haastatteluita. Tutkimukseni on osa suurempaa Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitoksen KISUVI-hanketta (2022), jossa tutkitaan monikielisten kirjoittajien kirjoitusprosesseja.

Tutkimusmenetelmäni on kvalitatiivinen materiaalilähtöinen sisällönanalyysi. Olen litteroinut lopun materiaalin eli yhdeksän haastattelua kirjalliseen muotoon, minkä jälkeen olen käynyt läpi kaikki haastattelut ja kerännyt sieltä metakieltä sisältävät kohdat. Kerättyäni metakieltä sisältävät kohdat olen tarkastellut niitä tarkemmin ja jakanut nämä metakieltä sisältävät kohdat ennalta päättämiini kategorioihin eli tekniseen ja ei-tekniseen metakieleen. Lisäksi olen tarkastellut yhteyksiä, joissa metakieltä esiintyy. Analyysini yhteydessä olen myös kääntänyt suomenkieliset haastattelusitaatit ruotsiksi.

Tulokset ja pohdinta

Tulokset osoittavat, että teknisen metakielen määrä on vähäistä ja haastatteluissa esiintyvä metakieli on enimmäkseen ei-teknistä. Moni kirjoittaja kertoo metakielellisessä pohdinnassaan tekevänsä kielelliset valinnat kielikorvan perusteella eli he valitsevat sen vaihtoehdon, joka kuulostaa tai näyttää oikealta heidän mielestään. Kirjoittajat kertovat myös, että muut vieraat kielet, kuten englanti ja saksa, vaikuttavat heidän tekemiinsä valintoihin ja korjauksiin. Myös tehtävän aikaraja eli 30 minuuttia vaikutti kirjoittajien mukaan kirjoittamiseen, sillä aikaraja aiheutti paineita ja kiireen tunnetta.

Teknisen metakielen osalta haastatteluissa esiintyy vain yksi kieliopillinen käsite, kaksi kieliopin muistisääntöä sekä kaksi varsinaista kielioppisääntöä. Näin ollen teknisen metakielen määrä on huomattavasti vähäisempi mitä ei-teknisen metakielen. Teknisen metakielen puute voi selittyä heikoilla taidoilla ruotsin kielessä. Voi myös olla, että kirjoittajat eivät ole käyttäneet ruotsia hetkeen, minkä vuoksi sanasto ja kielioppisäännöt saattavat olla huonosti muistissa. Kielioppiin liittyvistä muistisäännöistä esille nousee sivulauseen sanajärjestyksen konsukiepre-sääntö, mikä ei ole yllättävää, sillä muistisääntöä toistetaan tiuhaan koulujen ruotsin opetuksessa. Huomionarvoista teknisen metakielen suhteen on se, että muutamat kirjoittajat osaavat kertoa hyvinkin yksityiskohtaisia kielioppisääntöjä ruotsista, mutta nämä samat kirjoittajat eivät muuten tuo tietoaan ruotsin kielestä esille haastattelussa. Tämä saattaa johtua siitä, etteivät kirjoittajat osaa sanoittaa ajatuksiaan kieliopin suhteen, tai haastattelija ei välttämättä esitä tarpeeksi yksityiskohtaisia kysymyksiä aiheesta.

Tutkimuksessa kävi myös ilmi, että metakieltä esiintyy kielioppiongelmien yhteydessä. Tällaisia kielioppi-ilmiöitä ovat substantiivien suku, määräisyys, kongruenssi, prepositiot, *att-*sanon käyttö sekä sivulauseen sanajärjestys. Sanaston puolelta kirjoittajia mietityttää synonyymit. Näiden kielioppiongelmien yhteydessä esiintyvä metakieli on usein pohdintaa itse ongelmasta, mikä tukee aiempaa havaintoa siitä, että ruotsin kielen taito on heikko ja sääntöjä ei muisteta.

Tutkimukseni tulokset ovat samansuuntaisia aiempien tutkimusten tulosten kanssa: teknisen metakielen määrä on vähäistä, kielellisiä valintoja tehdään kielikorvan eli intuition perusteella ja metakieltä esiintyy usein sellaisten kieliopillisten ilmiöiden yhteydessä, jotka aiheuttavat haasteita kirjoittajille. Tällaisille kielioppiasioille on lisäksi tyypillistä, että niitä ei löydy suomen kielestä, kuten esimerkiksi määräisyys ja prepositiot. Tutkimukseni tuloksia voidaan hyödyntää muun muassa kieltenopetuksen kieliopin opetuksessa, sillä metakielen tutkimus

osoittaa, mistä kieliopillisista käsitteistä ja säännöistä kirjoittajilla on tietoa vielä vuosien päästäkin. Metakieltä tutkimalla on myös mahdollista saada selville, mitkä asiat ruotsin kielen kieliopissa tai sanastossa aiheuttavat haastateltaville ongelmia.